

Národné
hospodárstvo
Bankovníctvo
Poistovníctvo
Financie
Podniková
ekonomika
Marketing
Manažment
Investície
a iné

Ekonomické spektrum

Recenzovaný vedecko-odborný
on-line časopis o ekonomii
a ekonomike

Ročník V

íslo

2, 3/2010

Ekonomické spektrum Recenzovaný vedecko- odborný on-line časopis o ekonómii a ekonomike

Ročník V, . 2,3/2010
ISSN 1336-9105

Vydáva združenie:
CAESaR – Centrum vzdelávania, vedy
a výskumu

Adresa:
Komárany 82
093 01 Vranov nad Topou
I O: 30 85 87 04
DI : 20 221 35 907

kontakt:
www.caesar.sk

Šéfredaktor:
Ing. Jarmila Buchová, PhD.

Redakčná rada:
Ing. Drahomír Oujezdský, PhD.,
doc. Ing. Erika Pastoráková, PhD.,
Ing. Jarmila Vidová, PhD.
Ing. Roman Buch

Dátum vydania:
Oktober 2010

Periodicita vydávania:
štyrikrát ročne

Miesto vydania: Bratislava

Miesto umiestnenia na webe:
<http://www.spektrum.caesar.sk>

Zameranie časopisu:

Ekonomické spektrum

Recenzovaný vedecko-odborný on-line časopis so
zameraním na nové trendy, problémy, teoretické
a praktické otázky ekonómie a ekonomiky.

Cieľom časopisu je vytvoriť priestor:

- na prezentovanie praktických záverov a výsledkov
výskumu z jednotlivých oblastí ekonomiky,
- pre publikovanie recenzií a ohlasov na odborné
publikácie, skriptá a učebné texty,
- na výmenu skúseností medzi odborníkmi,
vedeckými a pedagogickými pracovníkmi,
doktorandmi a študentmi.

Konkretizácia zamerania:

- národné hospodárstvo,
- podniková ekonomika,
- bankovníctvo,
- poisťovníctvo,
- marketing,
- manažment a pod.

Informácie pre autorov príspevkov sa nachádzajú na web
stránke časopisu:

<http://www.spektrum.caesar.sk>

Obsah:

Topor, S.: Sociálny kapitál ako faktor rozvoja produktivity4

Vidová, J.: Priame zahraničné investície a vývoj HDP 10

Recenzia.:

Válek, J.:

Beliková, K. a kol.: Verejné rozpočty Praktikum. Bratislava: Vydavateľstvo EKONOM 2010, 293 s. ISBN 978-80-225-3052-1 18

Topor, S.: Životné prostredie ako faktor rozvoja produktivity22

Odborný slovník

Vidová, J.: Hospodárska politika Európskej únie31

Flaška, J.: Vybrané otázky energetickej politiky Európskej únie35

Nahálka, V.: Vybrané problémy demografie v dokumentoch EU a OSN..... 40

Content:

Topor, S.: Social capital as the productivity development factor 4

Vidová, J.: Foreign direct investment and development of GDP 10

Recenzia.:

Válek, J.:

Beliková, K. a kol.: Verejné rozpočty Praktikum. Bratislava: Vydavateľstvo EKONOM 2010, 293 s. ISBN 978-80-225-3052-1 18

Topor, S.: Environment development as the factor of the productivity development 22

Special dictionary

Vidová, J.: Economic policy of European Union 31

Flaška, J.: Selected questions about energetic policy of the European Union..... 35

Nahálka, V.: Chosen of demographic problems in EU and UNO documents..... 40

SOCIÁLNY KAPITÁL JAKO FAKTOR ROZVOJA PRODUKTIVITY

SOCIAL CAPITAL AS THE PRODUKTIVITY DEVELOPMENT FACTOR

Stanislav Topor

Abstrakt

Produktivita¹ zohráva nezastupiteľnú úlohu pri zabezpečovaní ekonomického rastu a rozvoja. Jej význam v podmienkach transformácie tradičných ekonomík do podoby vedomostných s rastom významu vedomostí a informácií v produkčnom procese ešte narastá. Tradičné faktory podpory produktivity sa opierajú o substitúciu ľudského faktora kapitálom. Vedomostná ekonomika naproti tomu kladie stále väčší dôraz na faktory podporujúce rozvoj ľudského kapitálu, inovácií, životného prostredia a sociálnych interakcií. Práve posledne menovaný faktor plní v prostredí vedomostnej ekonomiky významnú úlohu v procese generovania, prenosu a využitia poznatkov, zrušenie a vedomostí stelesnených vo forme informácií. Sociálny kapitál ako základný stavebný prvok rôznych foriem interakcií, sietí a zoskupení jednotlivcov, i ekonomických subjektov sa tak stáva pilierom rozvoja produktivity v budúcnosti.

Abstract

Productivity plays an important role in economic growth and development. Its importance within the economic transformation process together with the rising importance of the information as the production factor its importance even rise. Traditional factors of the productivity development based on the crowding out of the human capital by the physical capital are substituted by the factors stimulation the human capital, innovation development, enviro-development and development of social networks. This plays an important role in the process of the generation, transmission and processing of information within the knowledge economy. Social capital as the basic wall stone of the different forms of interactions and nets is becoming thus also the pillar of the future productivity development.

Kľúčové slová

Produktivita. Ekonomický rast. Ekonomický rozvoj. Sociálny kapitál

¹ Produktivita je v článku ponímaná zo všeobecného hľadiska ako ukazovateľ pomeru celkových vstupov k celkovým výstupom. V tomto poňatí ide o tzv. celkovú produktivitu alebo produktivitu všetkých faktorov.

Keywords:

Productivity. Economic growth. Economic development. Social capital

Rozvoj produktivity v podmienkach transformácie ekonomík

„Produktivita je z krátkodobého hľadiska ničím, ale z dlhodobého hľadiska – takmer všetkým“, týmito slovami vymedzil Krugman (1990) dôležitosť a význam produktivity pre súčasnú ekonomickú realitu. A skutočne, v súčasnosti ažko nájdeme manažéra, či ekonóma, ktorý by si neuvedomoval dôležitosť neustáleho zlepšovania, zhodnocovania a zefektívňovania spôsobu realizácie ekonomických i neekonomických aktivít a ich dopad na ukazovatele ziskovosti i konkurencieschopnosti. S kvalitatívnou transformáciou ekonomiky smerom k informačnej a vedomostnej ekonomike dochádza aj k posunu v aspektoch stimulujúcich rozvoj produktivity. V prostredí, kde tradičné výrobné faktory – pôda a kapitál strácajú na význame a naopak kľúčovými výrobnými faktormi sa stávajú vedomosti a zručnosti stelesnené v informáciách, sú to práve prvky zapojené do (tohto) systému, ktoré sa významným spôsobom podieajú na efektívnosti procesu tvorby hodnoty a ovplyvňujú úroveň dosahovanej produktivity. Rozvíjanie vzájomných väzieb i už na úrovni individuálnych podnikov, alebo medzi jednotlivými subjektmi na národnej úrovni, sa tak stáva významným aspektom podpory ekonomického rozvoja.

V súčasnej ekonomickej realite sa do popredia okrem tradičných foriem podnikových sietí dostávajú najrôznejšie formy sociálnych interakcií s flexibilnou štruktúrou, formálnymi i neformálnymi vzťahmi¹ medzi ľuďmi, pričom sú schopné výrazne ovplyvňovať zdroje a fungovanie ekonomických celkov a organizácií (Ibarra, 1993). Ich vznik je zväčša iniciovaný a akávanými prínosmi plynúcimi z flexibilnejšieho, adaptabilnejšieho a komunikačne priechodnejšieho prostredia, ktoré je schopné efektívnejšie mobilizovať potenciál ľudí a reagovať tak na podnety okolia, ako aj potreby jednotlivých ľudí. Siete sú nositeľmi sociálneho kapitálu určitého zoskupenia, spoločného celku, či komunity. Koncept sociálneho kapitálu spája jednotlivé formy sietí s generovaním a podporou určitých hodnôt a morálnych noriem, ktoré tak podporujú schopnosti ľudí siete konať kolektívne (Friis, 2008). Prostredníctvom spoločných noriem zaväzujú ľudí konať spôsobom, ktorý je výhodný pre daný útvar, či sieť a mobilizovať jej potenciál.

Produktívne aspekty sociálneho kapitálu

Koncept sociálneho kapitálu sa rozvinul ako reakcia na prísne funkcionalistický prístup v ekonomike, ktorý zdôrazoval prínos ekonomických inštitúcií len z pohľadu ich ekonomických prínosov (Coleman, 2006). Podľa Gravetta (1985) sa tak v ekonomike podceňuje význam osobných vzťahov a sietí medzi jednotlivcami, ktoré však v skutočnosti majú kľúčový význam pri produovaní hodnôt ako sú dôvera, akávanie a tvorba noriem.

¹ Máme na mysli tzv. neformálne siete ktoré predstavujú štruktúrovaný súbor špecifických vzťahov v rámci určitého útvaru alebo prostredia,

Do analýzy ekonomického systému v le uje podnik a jeho sociálne vz ahy, ako štruktúry ktoré nielen plnia ekonomické funkcie, ale ktoré svojou históriou a kontinuitou prinášajú osobitný efekt na ekonomický systém.

Vychádzajúc z definícií vyššie uvádzaných autorov, sociálny kapitál nie je samostatným prvkom, ale zmesou rozli ných prvkov, ktoré majú dve spoločné základné rty:

- všetky obsahujú nejaký aspekt sociálnej štruktúry a
- u ah ujú isté aktivity aktéra - i už jednotlivca, alebo podniku.

Podobne ako iné formy kapitálu, sociálny kapitál je produktívny, o znamená, že umož uje tvorbu nie oho, o by sa bez jeho spolupôsobenia nepodarilo vytvori . Rovnako platí, že nie je plne nahraditeľný, iže v rámci jednotlivých aktivít nemožno zamie a jeho formy. Sociálny kapitál je stelesnený vo forme vz ahov medzi jednotlivými aktérmi. Nie je teda zachytený v samotných aktéroch, ani vo fyzickom kapitály.

Sociálny kapitál a jeho vz ah k produktivite

Pôsobenie sociálneho kapitálu na celkový ekonomický výstup a teda aj produktivitu sa prejavuje cez ovplyv ovanie udského kapitálu¹. Pod a niektorých štúdií (Dudová, 2009, str.27) udský kapitál a sociálny kapitál sú navzájom komplementárne. To znamená, že rozvoj udského kapitálu môže prispie k vzniku sociálneho kapitálu prípravou jednotlivca na efektívnejšie za lenenie sa do rôznych foriem integrácií a to prostredníctvom získaných vedomostí, schopností a názorov. Uvádzaný vz ah platí aj naopak, tým že sociálny kapitál u ah uje vzdelávanie, vytvára aj priaznivé podmienky na získavanie udského kapitálu.

Vzájomné interakcie možno vykresli pomocou nasledovnej teoretickej abstrakcie. Fyzický aj udský kapitál sú svojou podstatou stelesnené bu to vo výrobných zariadeniach, alebo v zamestnancoch. Rovnako ako fyzický kapitál predstavuje tvorbu zariadení a nástrojov na zabezpe enie výrobného procesu, udský kapitál predstavuje rozvoj schopností zamestnancov, im rovnako umož uje rozvoj výroby. Sociálny kapitál, ktorý vstupuje do tohto procesu znamená zlepšenie využitia potenciálu zamestnanca v dôsledku pôsobenia vzájomných vz ahov a sociálnych väzieb.

V tomto prípade možno konštatova , že v porovnaní s fyzický kapitálom a udským kapitálom stelesneným vo forme vedomostí

¹ udský kapitál v našom ponímaní predstavuje súhrn vrodenných a nadobudnutých schopností a vedomostí, ktorými udia disponujú. Akumulácia udského kapitálu je predpokladom jeho vyššej využite nosti v rámci výrobného procesu, vyššej schopnosti využíva fyzický kapitál a zapája sa do sofistikovaných a inovatívnych výrob. Rozvoj udského kapitálu tak priamo stimuluje rozvoj produktivity práce.

a skúseností jednotlivca, predstavuje sociálny kapitál najmenej hmotnú súasť výrobného procesu.¹

Podľa Colemana (2006) sociálny kapitál zasahuje do výrobného procesu cez neekonomické „výsledky“ sociálnych vzťahov, ktorými sú – dôvera, očakávania, záväzky a normy. Výsledkom ich pôsobenia sú reálne výstupy v podobe ekonomických, alebo neekonomických prínosov.

Ako príklad pôsobenia sociálneho kapitálu možno uviesť sociálnu štruktúru, v rámci ktorej sociálne vzťahy jej členov umožňujú využívať vzájomné „výpomoci“ (finančné aj nefinančné) založené na ich vzájomnej reciprocite (služba za službu) a tým rozvíjajú úroveň ekonomických vzťahov aj navonok. Samozrejme v tomto prípade sociálny kapitál je plne závislý od dôveryhodnosti sociálnej siete (t.j. od dôvery, že poskytnutá služba bude vrátená) ako aj od zásoby potenciálnych kreditov (služieb) na výmenu².

Ďalšou formou pôsobenia sociálneho kapitálu je poskytovanie informácií. Informácia ako východisko pre aktivitu je vždy spojená s istou formou nákladov na jej získanie. Najčastejšie predstavuje časovú stratu spojenú s jej získaním. Sociálne siete umožňujú tieto náklady znižovať tým, že jednotlivci získavajú vo vzájomných interakciách špecifické informácie, ktorých získanie by inak bolo spojené s veľkou časovou stratou. Ako príklad možno uviesť vedcov, ktorí využívajú každodenné interakcie s kolegami, aby sa tak dozvedeli najnovšie postupy v príbuznej vedeckej oblasti.

Inou formou sociálneho kapitálu sú (spoločenské) normy³ a tzv. efektívne sankcie. Normy, ktoré sú v istej skupine zaužívané, môžu prispievať k celkovému zefektívneniu ľudského kapitálu. Príkladom takejto normy môže byť spolupatričnosť jednotlivca k určitej skupine alebo národu, čím sa motivuje jeho záujem tvoriť hodnoty v prospech štátu, alebo rodiny a pracovať pre spoločenské dobro. Podobným príkladom normy je zvyk odmeňovať záslužné i iné alebo nezištné aktivity nejakou spoločenskou odmenou. Tým sa zabezpečuje ochota jednotlivcov prispievať osobne k spoločenskému dobru.

Nezastupiteľnú úlohu plní sociálny kapitál pri tvorbe ľudského kapitálu v budúcnosti. Sociálny kapitál tu pôsobí cez dva kanály – cez sociálny kapitál v rodine a sociálny kapitál v spoločnosti. Rodina predstavuje zásobu finančného kapitálu (súhrn príjmov), ľudského kapitálu (stelesneného v úrovni vzdelania rodičov) a sociálneho kapitálu.

¹ Použitý pojem „najmenej hmotný“, predstavuje pojmovú abstrakciu, cieľom ktorej je poukázať na skutočnosť, že v porovnaní s ľudským kapitálom stelesneným vo forme vedomostí a skúseností nadobudnutých jednotlivcom, je sociálny kapitál menej ekonomicky postihnutý.

² Typickým príkladom sú pôžičky peňazí v rámci rodiny, susedských vzťahov a pod.

³ Normy v tomto poňatí nie sú kodifikované, predstavujú len všeobecne zaužívané spôsoby správania, prípadne spoločenské hodnoty.

Jednou z charakteristík ľudského kapitálu je jeho seba-posilujúci efekt, ktorý spôsobuje, že so stúpajúcou zásobou stúpa i jeho tvorba a miera návratnosti z neho, čo by v prípade rodiny znamenalo, že vyššia úroveň vzdelania rodičov znamená aj vyššiu úroveň vzdelania ich detí. V praxi to však nie vždy platí, nakoľko do tohto vzťahu vstupuje sociálny kapitál. Ten predstavuje hodnotu interakcií a súdržnosti medzi členmi rodiny, kedy čas venovaný rodičmi svojim deťom (bez ohľadu na ich úroveň ľudského kapitálu) vedie k rastu ľudského kapitálu (vzdelania) ich detí v budúcnosti. Možno teda zhrnúť, že sociálny kapitál akumulovaný v rámci rodiny, umožňuje deťom prístup k ľudskému kapitálu ich rodičov, čím sa rozvíja aj ich vlastný kapitál.

Okrem sociálneho kapitálu akumulovaného v rodine, ovplyvňuje úroveň rozvoja ľudského kapitálu aj sociálny kapitál mimo rodiny. Ide o väzby v rámci komunity, medzi kamarátmi a spolužiakmi. V prípade ovplyvňovania úrovne ľudského kapitálu v budúcnosti platí, podobne ako v prípade sociálneho kapitálu v rodinách, že pozitívny sociálny kapitál prispieva k rozvoju ľudského kapitálu. Tento vzťah možno empiricky podložiť výskumom, ktorý dokázal, že v prípade rodín ktoré sa často sťahovali a kde deti mali prerhnuté sociálne väzby, bola aj ich úroveň školských výsledkov a školská dochádzka nižšia ako v prípade ostatných detí.

Uvádzané vzťahy medzi úrovňou sociálneho kapitálu a budúcim ľudským kapitálom implikujú možné problémy v budúcnosti. Dôvodom je skutočnosť, že tradičné formy sociálneho kapitálu v rodinách sa v súčasnosti narúšajú a sú tak predpokladom nižšieho množstva dostupného ľudského kapitálu v budúcnosti. Jedným z riešení pre budúcnosť, je nahradiť sociálny kapitál nejakou formou verejného statku schopného tento výpadok nahradiť. To však kladie dôraz na dostupnosť spoločenských zdrojov a efektívnosť vynaložených výdavkov.

Výstupy sociálneho kapitálu

Výstupy plynúce zo zapojenia sociálneho kapitálu do výrobného aj nevýrobného procesu sú veľmi široké. Na jednej strane sú to prínosy spojené so zhodnocovaním ľudského kapitálu, aktivizáciou využitia fyzického kapitálu, podporou inovačného potenciálu sietí a posilnenia konkurencieschopnosti. Na druhej strane možno jasne vnímať prínosy v oblasti spoločnosti, životného prostredia a sociálnej starostlivosti, ktoré znižujú ekonomické náklady spoločnosti a prispievajú k jej blahobytu.

V rámci analýzy OECD skúmajúcej vplyv tzv. sociálnych aktív na ekonomický rast sa zdôrazňuje úloha nasledovných faktorov (Dudová, 2009, str. 28):

- sociálny kapitál má významný dopad na oblasti ako kvalita zdravotnej starostlivosti, ochrana životného prostredia, sociálna kohézia a redukcia kriminality,

- nepe ažné aspekty sociálneho a udského kapitálu prispievajú k tvorbe inštitucionálneho a sociálneho prostredia podporujúceho trvalo udržateľný rozvoj,
- sociálny kapitál podporuje a uahuje zhodnocovanie udského kapitálu v procese vzdelávania.

Rovnako ekonómovia Adler a Kwon (2002, str.17) dospeli k nasledovným záverom v oblasti prínosu sociálneho kapitálu pre ekonomický rozvoj:

- sociálny kapitál uahuje výmenu zdrojov a produktovú inováciu medzi organizačnými jednotkami,
- uahuje vytváranie intelektuálneho kapitálu,
- posiluje vzťahy medzi dodávateľmi,
- posiluje regionálne siete a medzi-organizačné únie.

Obidve skupiny prínosov majú pozitívny vplyv na zhodnocovanie udského kapitálu, čím prispievajú k zvyšovaniu produktivity výrobného procesu. Predovšetkým v prostredí tranzitívnych ekonomík, tak predstavuje významný potenciál ekonomických subjektov, ktoré v rámci rozvoja sieťových štruktúr a sociálnych interakcií s domácimi i zahraničnými subjektmi môžu zlepšovať svoju konkurencieschopnosť.

Záver

Informačná ekonomika založená na prepojení ľudskej inteligencie, znalostí, vedomostí a komunikačných prostriedkov nemôže efektívne fungovať bez podpory sieťových štruktúr. Ekonomické subjekty, ktoré budú chcieť obstáť v globálnej konkurencii musia byť schopné reagovať na aktuálne zmeny, inovovať, učiť sa a to v prostredí pružnej organizačnej štruktúry a využitia potenciálu všetkých dostupných zdrojov. Sociálny kapitál je stavebným kameňom vzájomných interakcií, tým že podporuje vzájomné vzťahy prostredníctvom spoločných zdieľaných hodnôt, noriem a dôvery. Zefektívňuje a zosilňuje akumuláciu ľudskeho kapitálu jednak v procese vzdelávania, jednak nepriamymi prínosmi v oblasti kvality zdravotnej starostlivosti a sociálnej kohézie, čím zároveň prispieva k jeho vyššej produktívnosti. Na úrovni podniku rozširuje intelektuálny potenciál leniv sietí, vzťahy medzi ľuďmi a medzi-organizačné únie. Aj keď jeho prínos k tvorbe produktu nemožno štatisticky priamo podložiť, z pohľadu teoretického vymedzenia je nezanedbateľný.

Použitá literatúra

1. ADLER, P.S., KWON, S.W. 2002. Social Capital: Prospects for a New Concept. [Online] In Academy of Management Review, 2002. [Cit. 2010.5.6] Dostupné na internete: http://pudo.org/2009/01/DiKo/SC_Overview.pdf

2. COLEMAN, J.,S. 2006. Social Capital in the Creation of Human Capital. [Online] In American Journal of Sociology, 2006. [Cit. 2010.5.6] Dostupné na internete: <http://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/228943>
3. DUDOVÁ, I. : Ekonomika vzdelávania. Bratislava: Ekonóm, 2009. 69 s. ISBN 978-80-225-2750-7.
4. FRI , P. 2008. Sv tlé a stinné stránky neformálnych síti v postkomunistické spole nosti. . [Online] In Sociologická asopis, 2008. [Cit. 2010.5.6] Dostupné na internete:<http://samba.fsv.cuni.cz/~hava/DIPLOMOVY%20SEMINAR%20KOMBINOVANA%20forma%20studia%20ZS2009/S%C3%AD%20akt%C3%A9r%C5%AF/Fric%202008%20site%20akteru.pdf>
5. GRANOVETTER, M. 1985.: Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. American Journal of Sociology 91 (3), 1985. 481–510s .
6. SLCP (SLOVENSKÉ CENTRUM PRODUKTIVITY). 2007. Memorandum. Žilina :
7. SLCP, 2007. s. str.9.

Kontaktné údaje

Ing. Stanislav Topor
Ministerstvo Financí SR,
Štefanovi ova 5
Bratislava 817 82
tel.: 02/59583422,
email: stanislav.topor@mfsr.sk

PRIAME ZAHRANI NÉ INVESTÍCIE A VÝVOJ HDP1

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND DEVELOPMENT OF GDP

Jarmila Vidová

Abstrakt

Zahraničné investície aj v súčasnosti zohrávajú v ekonomike SR dôležitú úlohu. Každá krajina sa vyznačuje rozdielnou vybavenosťou zdrojov, ale aj rôznou výkonnosťou a ekonomickou úrovňou. Od toho závisí ako sa krajiny zapájajú do zahraničného obchodu a medzinárodnej deby práce.

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA . 1/0514/08 „Vzťahy medzi investíciami, mierou investícií a ekonomickým rastom v Slovenskej republike“.

Abstract

Foreign investment also currently play in the economy of the SR role. Each country is characterized by different sources of amenities, but also by the different performance and economic level. Since it depends on how countries engage in foreign trade and international division of labor.

K ú ové slová

Investície, priame zahrani né investície, ekonomický rast.

Keywords

Investment, foreign direct investment, economic growth.

ÚVOD

Zahrani né investície sú jedným z nezastupiteľných cudzích zdrojov, ktoré ovplyvujú vývoj hospodárskej ekonomiky. Zabezpečujú prepojenie domácej ekonomiky so svetovou, zvýšenie konkurennej schopnosti domácej ekonomiky, získanie finančných, ale aj hmotných investícií, napr. vo forme technológií alebo skúseností s riadeným podniku a pod. Každá krajina sa vyznačuje rozdielnou vybavenosťou zdrojov, ale aj rôznou výkonnosťou a ekonomickou úrovňou. Od toho závisí ako sa krajiny zapájajú do zahraničného obchodu a medzinárodnej deby práce.

HRUBÝ DOMÁCI PRODUKT A PRÍLEV PZI DO EKONOMIKY SR

Do roku 1989 bol vstup zahraničného investora do ekonomiky Slovenska obmedzený režimom a ani v období transformácie 1990 až 1992 nedochádzalo k prílevu zahraničných investícií na Slovensko, nakoľko došlo k už spomínanej cenovej liberalizácii, o spôsobilo aj rast cien. Roky 1993 až 1998 nepriniesli výraznejšiu zmenu v tejto oblasti. Až do roku 1998 prílev priamych zahraničných investícií rástol medziročne len veľmi pomaly v porovnaní s ostatnými transformujúcimi sa krajinami. Hlavnou príčinou bola najmä nestabilita ekonomického a politického prostredia. Tento vývoj zapríčinil hlavne odklad členstva v EÚ a NATO, pokles ratingu slovenskej ekonomiky, neukončenie privatizácie bankového sektora a netransparentná privatizácia, ktorou sa v rámci privatizačného procesu vylúčila účasť zahraničných subjektov na získavaní pôvodne štátneho majetku z dôvodu tvorby silnej domácej kapitálovej štruktúry.¹ V roku 1998 nastal výrazný zvrät vo vývoji PZI. Hodnota prílevu sa zvýšila až na 0,80 mld. Eur, no v roku 1999 opäť nastal pokles na úroveň 0,54 mld. Eur. Až od roku 2000 začal prílev PZI viditeľne rásť. Hlavným faktorom bola najmä zmena politickej ako aj ekonomickej situácie. Bola vypracovaná Stratégia podpory vstupu zahraničných investícií (1999) a okrem toho bol schválený aj zákon o investičných stimuloch.

¹ MH SR

Tabuľka 1
Vývoj ukazovateľa a HDP a úroveň prílevu PZI do ekonomiky SR

Ukazovateľ /rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
HDP mld. EUR	12,25	14,81	18,12	20,12	22,77	24,92	27,06
HDP mld. Sk	369,10	446,20	546,00	606,10	686,10	750,80	815,30
PZI mld. EUR	0,20	0,22	0,30	0,31	0,25	0,80	0,54
PZI mld. Sk	6,10	6,50	8,90	9,20	7,40	24,10	16,20
PZI / HDP	1,65	1,46	1,63	1,52	1,08	3,21	1,99

Zdroj: Spracované na základe údajov z UNCTAD, NBS a ŠÚ SR.

Vývoj HDP a prílevu PZI v ďalšom období, t.j. v rokoch 2000 – 2007 dokumentujú údaje v tabuľkách 1 a 1a. Objem prílevu PZI od roku 2000 do roku 2002 má stúpajúcu tendenciu. V roku 2000 bolo sprivatizovaných niekoľko strategických podnikov zahraničnými subjektmi. V tomto období význam priamych zahraničných investícií naberal na intenzite, pričom hodnota prílevu PZI bola na úrovni 2,95 mld. EUR. Dôvodom bol hlavne vstup amerického investora U.S. Steel do VSŽ Košice. V roku 2001 rast prílevu zahraničných investícií poznačila reštrukturalizácia bankového sektora a predaj dvoch najväčších slovenských bánk zahraničným investorom. Prílev PZI predstavoval 2,54 mld. EUR, čiže nastal pokles oproti predchádzajúcemu roku.

V roku 2002 rekordne vzrástol prílev PZI na úroveň 6,23 mld. EUR, čoho dôvodom bol predaj Slovenského plynárenského priemyslu a privatizácia štátneho majetku. V tom istom roku vstúpil zahraničný investor do Slovenských elektrární, a.s., Stredoslovenských energetických závodov, š.p. (od roku 2002 Stredoslovenská energetika, a.s.) a Západoslovenských energetických závodov, š.p. (od roku 2002 Západoslovenská energetika, a.s.). V roku 2003 nastal pokles prílevu PZI, oproti predchádzajúcemu obdobiu takmer na úroveň roku 2001, z dôvodu zníženia privatizačnej inštitúcie vlády. V rokoch 2004 nastal pozitívny vývoj v oblasti prílevu PZI, čo súvisí hlavne so vstupom SR do EÚ a zlepšením ekonomického prostredia krajiny. Rok 2005 bol poznačený opäť poklesom prílevu PZI z dôvodu utíchajúcej privatizačnej aktivity na Slovensku. V roku 2006 na Slovensku za inajú výrobu dvaja strategickí investori Kia Motors Slovakia, s.r.o. a PCA Slovakia, s.r.o. a dôsledkom toho bol aj vzrast prílevu PZI na hodnotu 4,63 mld. EUR. V poslednom sledovanom roku 2007 opäť poklesol prílev PZI na úroveň 2,94 mld. EUR a tento klesajúci trend prílevu PZI nasledoval aj v ďalších rokoch v súvislosti s nástupom hospodárskej krízy v roku 2008 vo svete a pokračoval aj v roku 2009, kedy došlo k prieniku hospodárskej recesie aj na Slovensko.

Graf 1, znázorňuje rastúci trend vývoja HDP a premenlivý trend prílevu PZI v období od roku 2000 po do roku 2007. Tu vidíme, že v každom párnom roku v poradí, v ktorom sme sledovali nastal pokles oproti predchádzajúcemu obdobiu a v každom nepárnom období sledujeme pokles hodnôt prílevu PZI.

Tabu ka . 1a

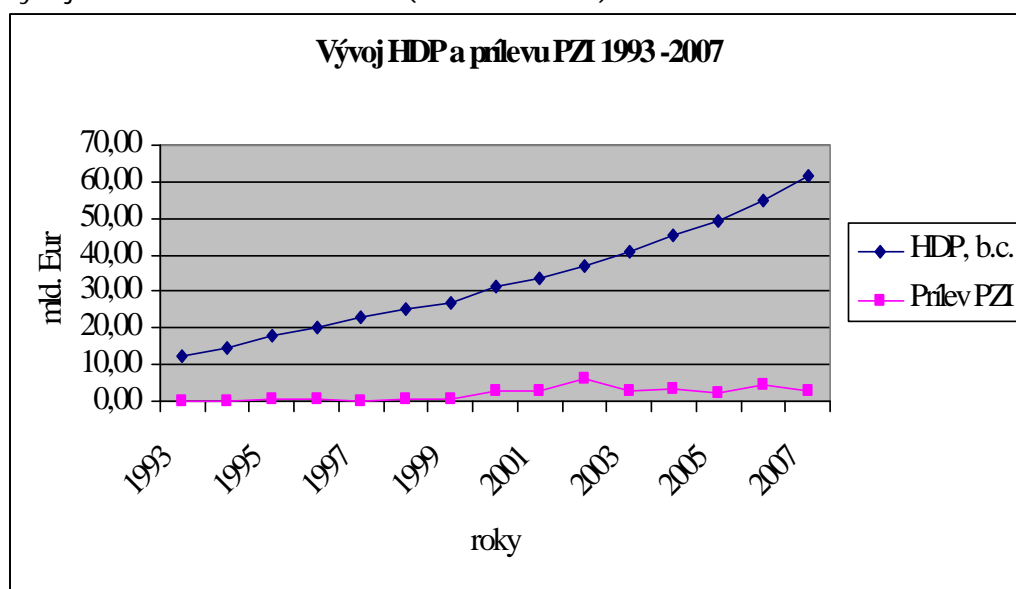
Vývoj ukazovate a HDP a úrove prílevu PZI do ekonomiky SR

Ukazovate / rok	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
HDP mld. EUR	31,16	33,84	36,82	40,61	45,21	49,32	55,08	61,55
HDP mld. Sk	938,76	1019,35	1109,17	1223,33	1362,04	1485,67	1659,40	1854,17
PZI mld. EUR	2,95	2,54	6,23	2,64	3,24	2,50	4,63	2,94
PZI mld. Sk	88,95	76,59	187,74	79,43	97,75	75,33	139,36	88,42
PZI / HDP	9,48	7,51	16,93	6,49	7,18	5,07	8,40	4,77

Zdroj: Spracované na základe údajov z UNCTAD, NBS a ŠÚ SR.

Graf . 1

Vývoj úrovne HDP a PZI v SR (1993 až 2007) v mld. Eur

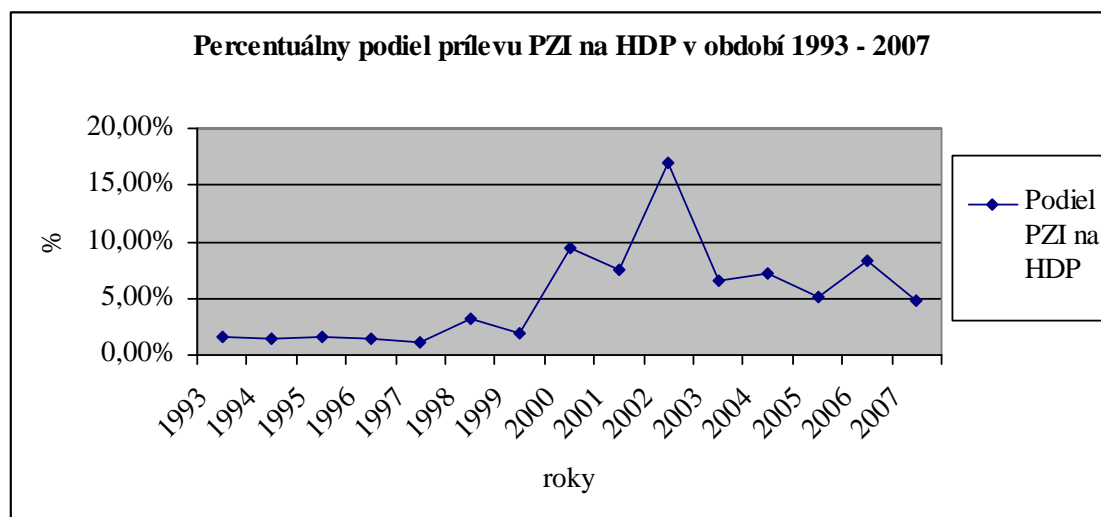

Zdroj: NBS a ŠÚ SR.

V grafe . 2 môžeme vidie , akou as ou sa prílev PZI podie a na vytvorenom HDP v percentách. Priebeh jednotlivých kriviek dokumentuje premenlivý trend, oscilujúci okolo 1,8 %. Výrazný nárast bol zaznamenaný v roku 1998, na 3,21% a následne v roku 1999 pokles na 1,99 %. Už v roku 2000 sa podiel PZI na vytvorenom HDP zvýšil na hodnotu 9,48%. Od tohto obdobia vývoj podielu PZI na HDP má zaujímavú avšak nie rovnomerný vývoj, pretože v roku 2001 bol podiel PZI na HDP iba na úrovni 7,51. Následne, pokia v roku 2002 bol tento na úrovni necelých 17%, o je najvyšší podiel, v roku 2003 sa tento podiel znížil až na úrove 6,49 % a v roku 2004 vzrástol na 7,18 %. alší pokles bol zaznamenaný v roku 2005 na úrove približne 5 % a následný nárast na úrove 8,40 % v roku 2006. Najnižší podiel prílevu PZI sledujeme v roku 2007 a to na úrovni 4,77 %. Výkyvy jednotlivých percentuálnych podielov PZI na HDP po roku 2000 súvisí s vysokými prílevmi PZI do ekonomiky STR ovplyvnenými hlavne ekonomickou a politikou stabilitou.

Priame zahraničné investície

Graf . 2 Podiel PZI na HDP v %

Zdroj: Graf zostrojený na základe vypublicovaných podielov z tabuliek 1 a 1a.

KOMPARÁCIA PRÍLEVU PZI V KRAJINÁCH V V4

Prílev PZI zaznamenával každoročne rastúci trend, no v porovnaní s ostatnými krajinami výrazne zaostával, čo dokumentujú aj údaje v tabuľke 2. Pozitívny vývoj nastal v ukazovateli podielu prílevu PZI na HDP v roku 1995 a 1996, kedy Slovensko predbehlo Poľsko. Prílev PZI zo strany zahraničných investorov bol v období privatizácie minimálny. Podľa fondu národného majetku bol na Slovensku k 30. 10. 1999 štandardnými metódami predaný majetok štátnych podnikov v rozsahu 167 mil. eur (50 438 mil. Sk), z toho zahraničným investorom vo výške približne 2,5 %, čo predstavovalo značné rezervy v porovnaní s krajinami v reštrukturalizačnom procese¹. Dôvodom nezájmu zahraničných investorov bolo niekoľko. Za najdôležitejšiu podmienku, ktorú potenciálny investor zvažoval pri vstupe do krajiny v procese reštrukturalizácie, bola úroveň politickej stability a ekonomickej výkonnosti, hlavne ak išlo o veľké investície. Investor pri alokovaní dlhodobej investície musí pocítiť istotu vkladu s očakávaním, že sa jeho investícia nezhorší. Táto najdôležitejšia podmienka sa dostávala do rozporu s realitou, politická stabilita bola v tomto ohľade slabá. Úroveň privatizačného procesu bola taktiež nedostatočná a vstup zahraničných investorov do krajiny bránil legislatívny rámec. Ďalšou, nie menej dôležitou podmienkou vstupu investora do krajiny je úroveň ekonomického a politického rizika, ktorého úroveň je ovplyvnená pokrokom v transformácii, v jej rýchlosti a kvalite. Na vyhodnocovaní týchto ukazovateľov sa podieľajú ratingové agentúry. Faktom je, že kritéria, ktoré bránili vstupu zahraničných investorov do slovenskej ekonomiky sa každoročne zmiernovali a Slovensko sa stávalo čím ďalej viac atraktívnejšou krajinou pre zahraničných investorov.

¹ Hošková, A. 2001. Vplyv priamych zahraničných investícií na ekonomiku Slovenska. Bratislava: Inštitút menovných a finančných štúdií NBS, 2001. 7 s. BIATEC, ročník 9/2001.

Postupne sa menili aj podmienky privatizačného procesu, zahraniční investori dostali väčšiu legislatívnu a finančnú istotu zo strany štátu. V hodnotení politických rizík a ekonomickej výkonnosti ratingovými agentúrami Slovensko stúpalo stále na vyššie priečky.

Tabuľka 2
Prílev PZI v krajinách V4 (mil. USD)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Česko	3 423	4 547	7 350	8 572	9 234	14 375
Maďarsko	5 585	7 095	11 926	14 958	16 086	18 517
Polsko	2 307	3 789	7 843	11 463	14 587	22 479
Slovensko	0	897	1 268	2 000	2 025	2 787

Zdroj: Hošková, A., Vplyv priamych zahraničných investícií na ekonomiku Slovenska, NBS, Inštitút menových a finančných štúdií, BIATEC, ročník 9/2001, str. 8

Tabuľka 3
Podiel prílevu PZI na HDP v krajinách V4 (v %)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Česko	9,8	11,1	14,1	14,8	17,5	25,8
Maďarsko	14,5	17,1	26,7	33,1	35,2	39,4
Polsko	2,7	4,1	6,2	8	10,1	14,2
Slovensko	0	6,2	6,9	10,1	9,9	13,1

Zdroj: Hošková, A., Vplyv priamych zahraničných investícií na ekonomiku Slovenska, NBS, Inštitút menových a finančných štúdií, BIATEC, ročník 9/2001, str. 8

Pozitívny vývoj nastal v ukazovateli podielu prílevu PZI na HDP v roku 1995 a 1996, kedy Slovensko prebehlo Poľsko. Prílev PZI zo strany zahraničných investorov bol v rámci privatizácie minimálny. Podľa fondu národného majetku bol na Slovensku k 30. 10. 1999 štandardnými metódami predaný majetok štátnych podnikov v rozsahu 167 mil. eur (50 438 mil. Sk), z toho zahraničným investorom vo výške približne 2,5 %, čo predstavovalo značné rezervy v porovnaní s krajinami v reštrukturalizačnom procese¹. Dôvodov nezáujmu zahraničných investorov bolo niekoľko. Za najdôležitejšiu podmienku, ktorú potenciálny investor zvažoval pri vstupe do krajín v procese reštrukturalizácie, bola úroveň politickej stability a ekonomickej výkonnosti, hlavne ak išlo o veľké investície. Investor pri alokovaní dlhodobej investície musí pocítiť istotu vkladu s ohľadom na to, že sa jeho investícia nezhorší. Táto najdôležitejšia podmienka sa dostávala do rozporu s realitou, politická stabilita bola v tomto ohľade slabá. Úroveň privatizačného procesu bola taktiež nedostatočná a vstup zahraničných investorov do krajiny bránil legislatívny rámec.

¹ Hošková, A. 2001. Vplyv priamych zahraničných investícií na ekonomiku Slovenska. Bratislava: Inštitút menových a finančných štúdií NBS, 2001. 7 s. BIATEC, ročník 9/2001.

alšou, nie menej dôležitou podmienkou vstupu investora do krajiny je úroveň ekonomického a politického rizika, ktorého úroveň je ovplyvnená pokrokom v transformácii, v jej rýchlosti a kvalite. Na vyhodnocovaní týchto ukazovateľov sa podieľajú ratingové agentúry.

Faktom je, že kritéria, ktoré bránili vstupu zahraničných investorov do slovenskej ekonomiky sa každoročne zmiernovali a Slovensko sa stávalo čím a čím viac atraktívnejšou krajinou pre zahraničných investorov. Postupne sa menili aj podmienky privatizačného procesu, zahraniční investori dostali väčšiu legislatívnu a finančnú istotu zo strany štátu. V hodnotení politických rizík a ekonomickej výkonnosti ratingovými agentúrami Slovensko stúpalo stále na vyššie priečky.

Po podrobnej analýze prílevu PZI na Slovensko môžeme konštatovať, že stav našej ekonomiky sa neustále zlepšoval avšak prílev PZI na Slovensko bol najnižší v porovnaní s ostatnými krajinami V4. Dôvody tohto stavu sme uviedli v predchádzajúcich častiach textu. Medzinárodný menový fond slovenskej ekonomike predpovedá pokles za rok 2009 o 4,5% jednak v dôsledku stagnujúceho vonkajšieho dopytu, ale i v dôsledku poklesu dôvery a prepadu v zamestnanosti ako i prísnejších úverových podmienok, teda determinantov vedúcich k poklesu súkromnej spotreby a investícií.

Tabuľka 4

Komparácia prílevu PZI do krajín V4 v rokoch 1999 – 2008 (v mil. USD)

Krajina	1999	2000	2001	2002	2003
R	6324	4986,4	5641,4	8482,7	2021,6
Maarsko	3311,9	2764,1	3936	2993,6	2136,1
Polsko	7270	9343	5714	4131	4870
SR	428	1925,4	1519,7	4123	2159,9
	2004	2005	2006	2007	2008
R	4978,8	11602,8	5459,4	10436,5	10730,6
Maarsko	4508,2	7705,8	7531,9	6088,4	6514,3
Polsko	12756	10249	19591	22612	16533
SR	3030,5	2428,6	4692,6	3264,9	3413,9

Zdroj: UNCTAD, NBS. www.unctad.org

V slovenskej ekonomike sa kríza prejavila už v prvej polovici roku 2009, keď export a priemyselná produkcia klesli o 18% a hrubý domáci produkt klesol v medziročnom vyjadrení o 5%, čo viedlo aj k výraznému poklesu PZI o 7,4% za prvý polrok 2009. Po slovenskej ekonomike predpovedá OECD len spomalenie rastu HDP za rok 2009 na úrovni 1,4%. Poľsko by malo byť jedinou krajinou, ktorá v dôsledku krízy nezaznamená recesiu. K spomaleniu rastu HDP v Poľsku prispeli predovšetkým pokles zahraničného obchodu, pokles domácich investícií, úverov a rast miezd.

Maarská ekonomika mala najhoršiu východiskovú pozíciu už pred obdobím prepuknutia globálnej hospodárskej krízy kedy tempo ekonomického rastu a produktivita práce sa znižovala. Prepuknutie finančnej krízy znamenalo pre Maarsko vysokú mieru zadlženia verejného a súkromného sektora, zhoršenie úverových podmienok, ohrozenie finančného sektora a zamedzenie prístupu vlády k externému financovaniu. Výrazne sa znížil zahraničný dopyt, čo znamenalo dvojciferný prepád exportu a priemyselnej produkcie¹. V Maarsku boli vládou prijaté opatrenia na ďalšie smerovanie ekonomiky ako aj plán privatizácie štátnych podnikov, ktorá sa rozbehla v roku 2000. Najvyšší prílev PZI v roku 1999 zaznamenalo Poľsko, tu si však treba uvedomiť, že Poľsko má spomedzi krajín V4 najviac obyvateľov, necelých 39 miliónov. V roku 2000 prílev investícií klesol v Maarsku a Maarsku, zatiaľ čo Poľsko zaznamenalo zvýšenie o takmer 2 000 mil. USD. Prílev PZI na Slovensko zvýšil svoj objem viac ako štyrikrát, oho dôvodom bola privatizácia štyroch veľkých podnikov. V roku 2001 sa zvýšil prílev PZI v Maarsku, čo bolo ovplyvnené zatiaľkom privatizácie (Maarská sporiteľňa sa stala členom rakúskej Erste Bank).

Rast investícií zaznamenalo aj Maarsko. Poľsko spolu so Slovenskom zaznamenali nižší prílev investícií. Boom v roku 2002 opäť zastihol Slovensko a Maarsko, masívny prílev investícií bol aj v tomto prípade výsledkom privatizácie veľkých podnikov. Po takto úspešnom roku nastal opätovný útlm pre obe krajiny, kedy sa prílev investícií opäť zredukoval na polovicu v SR a na štvrtinu v Maarsku. V roku 2004 nasledoval opätovný rast pre všetky štyri krajiny. V roku 2005 a 2006 sa darilo krajinám aj vďaka prílevu investícií z automobilového priemyslu, zároveň už všetky krajiny patrili do Európskej únie, čo ešte viac vylepšilo ich postavenie na trhu. Rok 2007 bol z hľadiska prílevu PZI významný predovšetkým pre Maarsko, pričom predstavoval takmer dvojnásobok prílevu roku 2007. Poľsko zaznamenalo v rovnakom roku prílev PZI takmer o 3000 mil. USD vyšší ako v predchádzajúcom roku. Roky 2008 a 2009 sú poznačené stagnáciou v dôsledku nástupu hospodárskej krízy, ktorej účinky pretrvávajú dodnes. Vzhľadom na proexportne orientované ekonomiky sú dôsledky krízy vo všetkých štyroch krajinách citeľné na ekonomike a to vo forme znižovania výroby, spotreby a prepúšťania.

ZÁVER

Priame zahraničné investície zostanú pre hospodársku ekonomiku, ktorá trpí nedostatkom zdrojov na investovanie dôležitým nástrojom pre podporu ekonomického rastu. Z vyšetrených hodnôt podielom PZI na HDP v jednotlivých rokoch

¹ Hoššof, B. – Hvozdková, V. 2009. Analýza konkurencieschopnosti krajín V4 z pohľadu atraktivity pre PZI. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2009. s. ISSN 1337-5598.

Použitá literatúra:

1. Hošková, A. 2001. Vplyv priamych zahraničných investícií na ekonomiku Slovenska. Bratislava: Inštitút menových a finančných štúdií NBS, 2001. 7 s. BIATEC, ročník 9/2001.
2. Hoššof, B. – Hvozdková, V. 2009. Analýza konkurencieschopnosti krajín V4 z pohľadu atraktivity pre PZI. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2009. s. ISSN 1337-5598.

Informácie o autorovi:

Ing. Jarmila Vidová, PhD., pracuje na Katedre hospodárskej politiky Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave ako odborná asistentka. V pedagogickom procese ako aj vo vedeckovýskumnej oblasti sa zaoberá problematikou investícií, zahraničných investícií. Vyučuje predmet Investičná teória a politika, Hospodárska politika Európskej únie.

Kontakt:

Ing. Jarmila Vidová, PhD.
Národohospodárska fakulta
Ekonomická univerzita
Dolnozemska cesta . 1,
851 04 Bratislava
e-mail: vidova@dec.euba.sk,

RECENZIA:

**Beliaková, K. a kol. : Verejné rozpočty Praktikum.
Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM 2010, 293 s.
ISBN 978-80-225-3052-1.**

Ing. Juraj Válek

Verejné financie sa používajú na poskytovanie širokého spektra verejných služieb a neustále pribúdajú nové verejné služby. Dnes nikto nepochybuje o užitočnosti verejného sektora ako celku a všetky vyspelé krajiny majú zmiešané hospodárstvo s významným podielom verejných financií. Predmetom diskusie je skôr veľkosť verejného sektora a odôvodnenosť niektorých verejných služieb. Medzi základné zdroje verejných financií patria verejné rozpočty. Na knižný trh sa dostáva už aj ebný text Verejné rozpočty Praktikum, ktorý je predovšetkým určený študentom Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave, ktorí chcú získať základné znalosti o problematike verejných rozpočtov. Obsahuje systematický výklad, teoretické základy, definície, vzťahy, úlohy na zamyslenie a tvorivé riešenie, ktoré charakterizujú vzťahy a väzby rozpočtovej teórie a politiky, rozpočtovej teórie a praxe.

Piati autori, sa v recenzovanom praktiku zamerali hlavne na jednotlivé zložky sústavy verejných rozpočtov, tak v podmienkach Slovenskej republiky ako aj vo vybraných štátoch Európskej únie. Problematiku rozdelili, ako uvádza vedúca autorského kolektívu Kornélia Beliková v predslove na 10 celkov, ktoré sú doplnené o jedenástu, súhrnnú analýzu verejných rozpočtov. Brali do úvahy u ebnice a u ebné texty, ktoré výklad problematiky predchádzajú, ako aj u ebnice a u ebné texty, ktoré na túto publikáciu nadväzujú. Neoddelite nou sú as ou je 30 príloh v závere.

Každá kapitola je rozdelená na časti : pre čítajte si, otázky na diskusiu k textu, úlohy na riešenie a testové otázky. Treba vyzdvihnúť vypracovanie otázok na diskusiu k textu za každou kapitolou, ktoré pomôžu študentom na seminároch pri diskusií k danej problematike. Hlavne pre študentov je zaujímavou podkapitolou „Úlohy na riešenie“ kde autori zaujímavou formou sa snažia priblížiť problematiku verejných rozpočtov a preskúša nadobudnuté vedomosti študentov prostredníctvom doplnkových, ur ením i sa jedná o správny resp. nesprávny výrok, spájaním správnych odpovedí ale aj formou výpočtov. Každá kapitola je zakon ená testovými otázkami, ktoré sa týkajú príslušnej problematiky.

V prvej kapitole jej autorka a zároveň vedúca autorského kolektívu Kornélia Beliková súhrne charakterizuje rozpočet, jeho formy a funkcie. Nadväzuje na získané vedomosti z predmetov financie a mena, všeobecné ekonomické teórie ako aj hospodárska politika a verejné financie. Vymenúva základné pojmy, ktoré sú často používané pri výklade problematiky verejných rozpočtov a charakterizuje rozpočtové roky 1999 až 2010.

Druhá kapitola autorky Zuzany Neupauerovej sa zaoberá štátnym rozpočtom a jeho miestom v sústave verejných rozpočtov. Vymedzuje pojmy súvisiace so štátnym rozpočtom a porovnáva jednotlivé kapitoly štátneho rozpočtu Slovenskej republiky s českou republikou. Čitateľ sa má možnosť podrobnejšie oboznámiť so štátnym rozpočtom českej republiky, ktorý je ústredným verejným rozpočtom štátu a vychádza zo strednodobého výhľadu. V závere textovej časti druhej kapitoly autorka prehľadnou formou za pomoci tabuľky znázorňuje vybrané prvky slovenského a českého štátneho rozpočtu.

Nasledujúce kapitoly tretia, štvrtá a piata boli spracované Dašou Belkovicovou.

Štátny rozpočet Slovenskej republiky je základnou súčasťou rozpočtu verejnej správy a zabezpečuje sa ním financovanie hlavných funkcií štátu v príslušnom rozpočtovom roku. Všetky príjmy a výdavky štátneho rozpočtu sú organizačne usporiadané do jednotlivých kapitol. Význam rozpočtových kapitol, ich rozdelenie a fungovanie opisuje a hodnotí Daša Belkovicová v tretej kapitole. Zaujímavé je autorkino bližšie rozobratie tých kapitol, do ktorých by mali smerovať v roku 2010 najväčšie objemy výdavkov.

V štvrtej kapitole sa autorka sústreďuje na rozpočty nižších vládnych úrovní, konkrétne Združenia miest a obcí Slovenska, ktorého pôsobenie priamo ale aj nepriamo zasahuje do existencie a fungovania územnej samosprávy v Slovenskej republike.

Aktívne zapájanie sa do riešenia aktuálnych problémov Slovenskej republiky len zvýrazňuje jeho významné, dôležité a nezastupiteľné postavenie. Autorka približuje ciele Združenia miest a obcí Slovenska a jeho organizačnú štruktúru, ako aj hlavné funkcie vo vzťahu k mestám a obciam.

V piatej kapitole s názvom : Rozpočet ostatných subjektov verejnej správy, autorka oboznamuje čitateľa a s hospodárením verejných vysokých škôl v podmienkach Slovenskej republiky, s procesom transformácie slovenského vysokého školstva a zaoberá sa hlavnými problémami, s ktorými sa možno stretnúť pri financovaní vysokých škôl. Napriek mnohým zmenám, ktoré priniesol nový zákon o vysokých školách, sú verejné vysoké školy v rozhodujúcej miere financované zo štátneho rozpočtu. Pre čitateľa je preto zaujímavé bližšie oboznámenie sa so zdrojmi verejných vysokých škôl ako aj ich rozdelením.

Svojím príspevkom Zuzana Neupauerová v šiestej kapitole opisuje rozpočtové hospodárenie vybraných verejnoprávnych inštitúcií v podmienkach Slovenskej republiky, konkrétne Slovenskej televízie a Slovenského rozhlasu. Čitateľ má možnosť bližšie sa oboznámiť s ich orgánmi a financovaním týchto verejnoprávnych inštitúcií.

Z hľadiska udržania dobrej výkonnosti ekonomiky sú významné nasledujúce dve kapitoly, v ktorých autori Zuzana Neupauerová a Peter Baláži bližšie rozobrali programové rozpočtovanie, ako aj fiškálnu a menovú údržanosť.

Siedma kapitola sa zaoberá programovým a viacročným rozpočtovaním. Podstatnú časť kapitoly tvorí programové rozpočtovanie, jeho charakteristika a prínosy ako aj porovnanie s klasickým rozpočtovaním. Plnenie strednodobých výsledkových cieľov a zámerov je hlavne predmetom hodnotení a preto autorka poukazuje na význam logického rámca programu a bližšie s ním oboznamuje čitateľa.

Zadlžovanie ekonomík väčšiny štátov Európskej únie je dlhodobým a ažko riešiteľným problémom. Práve dodržiavanie konvergencných kritérií členskými krajinami Európskej únie má za cieľ donútiť krajiny k opatrnosti v oblasti fiškálnej a menovej politiky. V ôsmej kapitole s názvom Fiškálna nerovnováha ako možný dôsledok rozpočtového hospodárenia autor Peter Baláži približuje vývoj verejného deficitu a štátneho dlhu vo vybraných krajinách. Kvôli nezastupiteľnému miestu medzi členmi Európskej únie si vybral Nemecko a Veľkú Britániu. Zaujímavá je tiež štatistika ako Slovenská republika plnila Maastrichtské kritéria v predchádzajúcom období. Autorkou pracovnej časti tejto kapitoly je Zuzana Neupauerová.

Fungovanie Systému štátnej pokladnice v Slovenskej republike hodnotí Peter Baláži v deviatej kapitole. Taktiež bližšie poukazuje na Systém fungovania Štátnej pokladnice vo vybraných krajinách Európskej únie (Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska, Holandské kráľovstvo, Francúzska republika, Česká republika).

Autorom desiatej kapitoly je Anton Iernik. Bližšie charakterizuje rozpočtovú kontrolu v podmienkach Slovenskej republiky ako aj v členských krajinách Európskej únie, ako nevyhnutný predpoklad rozvoja riadiacej funkcie.

Vedúca autorského kolektívu Kornélia Beliková v jedenástej kapitole vypracovala Súhrnnú analýzu rozpočtov vybraných subjektov verejnej správy. Túto kapitolu možno chápať ako súhrnné opakovanie nadobudnutých vedomostí pre študentov formou doplnenia, ktoré sa týka rozpočtových organizácií zriadených štátom, zriadených VÚC a obcou, príspevkových organizácií zriadených VÚC a obcou, verejných zdravotných poisťovní, vysokých škôl v Slovenskej republike, ústredných fondov.

Pred zoznamom použitej a odporúanej literatúry si môže študent zopakovať nadobudnuté vedomosti okruhmi otázok k predmetu verejných rozpočtov.

Záver publikácie tvoria prílohy, ktoré vhodne poslúžia aj ako pomôcka pri štúdiu uvedenej problematiky. Sú tu uvedené všetky bilancie štátneho rozpočtu Slovenskej republiky od jej vzniku, teda od roku 1993 až po súčasnosť, ako aj rozpočtová klasifikácia Slovenskej republiky. Konkrétne sa jedná o prílohy ktoré obsahujú hodnoty deficitov krajín Európy v období rokov 1996 až 2007, verejný dlh – maastrichtské kritérium v krajinách Európy, štruktúru záväzkov Slovenskej republiky na jednotlivé roky, výdavky štátneho rozpočtu na rok 2010 (v EUR), rozpočet výdavkov za kapitolu Všeobecná pokladničná správa na rok 2010 podľa funkčnej klasifikácie v EUR, bilancia príjmov a výdavkov štátneho rozpočtu Slovenskej republiky od roku 1993 až do roku 2010, zákon o štátnom rozpočte na rok 2010, Základný rámec pre tvorbu rozpočtu verejnej správy, opatrenia Ministerstva financií, ktorým sa ustanovuje druhová klasifikácia, organizačná klasifikácia a ekonomická klasifikácia rozpočtovej klasifikácie, štatistická klasifikácia výdavkov verejnej správy a príručka na zostavenie návrhu rozpočtu verejnej správy na roky 2011 až 2013.

Snaha autorov je podnietiť diskusiu na seminároch k uvedenej problematike a zároveň podanie problematiky tak, aby bola prístupná aj študentom iných študijných programov a študijných odborov a všetkým, ktorí sa o problematiku verejných rozpočtov zaujímajú. Autorom sa úspešne podarilo priblížiť problematiku sústavy rozpočtov s dôrazom na štátny rozpočet ako základný ekonomický nástroj v rukách vlády, charakterizovať ďalšie zložky sústavy verejných rozpočtov SR a vzťahy medzi jednotlivými zložkami sústavy verejných rozpočtov.

Keďže verejné rozpočty sú „živým organizmom“, stále sa vyvíjajúcim a meniacim, je predpoklad, že autori budú v práci na terminologickej i obsahovej aktualizácii pokračovať.

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE AKO FAKTOR ROZVOJA PRODUKTIVITY

ENVIRONMENT DEVELOPMENT AS THE FACTOR OF THE PRODUCTIVITY DEVELOPMENT

Stanislav Topor

Abstrakt

Pojem „produktivity“ sa v poslednom ase stáva fenoménom, ktorý zachvacuje všetky stránky spoločensko-ekonomického života. Zatiaľ čo väčšina diskusií koní na úrovni merania a vzájomného porovnávania dosiahnutej úrovne produktivity¹, hlbšie pochopenie jej vzájomných vzťahov k základným ekonomickým veličinám – ekonomickému rozvoju, konkurencieschopnosti a ekonomickému blahobytu si vyžaduje hlbšiu analýzu predpokladov jej úspešného, udržateľného rozvoja. Viaceré súčasné ekonomické štúdiá sa zhodujú vo vymedzení hlavných stimulov rozvoja produktivity - rozvoja ľudských zdrojov a podpory inovačného a technologického rozvoja, zatiaľ čo vymedzenie ostatných stimulov je do značnej miery nejednotné a neúplné. Slovenské centrum produktivity vymedzilo okrem už uvádzaných pilierov aj ďalšie koncepty ktoré hrajú dôležitú úlohu pri všestrannom a udržateľnom rozvoji produktivity. Jedným z nich je ochrana a rozvoj životného prostredia. Teoretické vymedzenie vzájomných vzťahov a smerov pôsobenia ich vzájomných interakcií je predmetom tohto príspevku.

Abstract

The term „productivity“ is becoming the phenomena influencing all aspects of the social-economic life. Whereas most of the discussions concern the ways of its proper measurement and comparison, the relation to the basic economic figures –economic development, competitiveness and economic wealth suppose deeper understanding and analysis of the factors of its sustainable growth. Most of the current economic studies agreed on the main pillars of the its further development – human capital development, innovation and technology development. However in defining the other supporting factors are they not really unified. The Slovak Productivity Centre defines besides those already mentioned also other pillars which plays an important role in its complex and sustainable growth. The development of the environment is one of the most challenging.

Kľúčové slová

Produktivita. Ekonomický rozvoj. Rozvoj životného prostredia.

¹ Produktivita je v článku ponímaná zo všeobecného hľadiska ako ukazovateľ pomeru celkových vstupov k celkovým výstupom. V tomto poňatí ide o tzv. celkovú produktivitu alebo produktivitu všetkých faktorov.

Keywords

Produktivity. Economic development. Environment development.

Postavenie životného prostredia v kontexte udržateľného ekonomického rozvoja

21. storočie je storočím výziev – najmä tých ekologických. Celosvetovo viditeľné dôsledky neregulovaného ekonomického rozvoja sú citeľným odkazom hospodárskeho rozmachu predchádzajúceho storočia. Klimatické zmeny, vyerpávanie obmedzených surovinových zdrojov, zdravotné dopady na populáciu a problémy odpadového hospodárstva predstavujú len špičku ľadovca. Medzi kľúčové úlohy národných vlád sa stále častejšie dostávajú ekologické otázky, riešenie environmentálnych dopadov výroby a celkovej kvality životného prostredia. Je to viac menej pochopiteľné a s ohľadom na obrovské hospodárske náklady s tým spojené aj ekonomicky zdôvodniteľné. Koncept trvalo udržateľného ekonomického rastu sa tak rozširuje o environmentálne aspekty.

Prijímanie ekologických noriem na národnej úrovni významným spôsobom ovplyvňuje podnikovú úroveň. Ekologické náklady výroby boli donedávna považované len za dodatočné náklady produkcie, ovplyvňujúce úroveň ziskovosti podniku a úroveň cien finálnej produkcie. V súčasnom období, s rorazväším dôrazom kladeným na produktivitu výrobného procesu sa tento postoj prehodnocuje. Ekologické náklady sú úzko previazané na zmenu postoja obyvateľstva k ekologickým otázkam. Silné environmentálne cítenie sa premieta do zmeny zákazníckej orientácie na produkty s nízkym environmentálnym dopadom. Na strane výrobcov dochádza k posunu od tradičnej produktivity k tzv. zelenej produktivite.

Pri analyzovaní vplyvu piliera životného prostredia na produktivitu a tým aj na celkový ekonomický rozvoj je potrebné analyzovať smery tohto pôsobenia. Tradičná priemyselná výroba orientovaná na kombinovanie výrobných prostriedkov v rámci výrobného procesu za účelom maximalizácie vyprodukovaného outputu sa od 90. rokov minulého storočia začína rozširovať o ďalšie aspekty. Išlo o aspekty, ktoré sa do výrobného procesu presunuli z nevýrobnej sféry a významným spôsobom zasiahli proces zhodnocovania faktorov vo výrobnom procese. Kľúčové ideologické posuny sa presúvali z rozvinutých krajín, kde vyššia životná úroveň umožnila orientovať záujem spoločnosti smerom k nemateriálnym oblastiam rozvoja kvality života. Kvalita životného prostredia sa stáva jedným z určujúcich aspektov kvality života jednotlivca. Jednotlivec si začína uvedomovať priamy vzťah medzi životným prostredím a zdravotnou starostlivosťou, nadprodukciou spotrebných statkov a problémom odpadového hospodárstva, rozvojom priemyselnej výroby, kvalitou ovzdušia a klimatickými zmenami. Posun v hodnotovej orientácii sa nutne musel prejavovať aj v produkčnom procese.

Smer tohto pôsobenia možno empiricky rozdeliť na tri oblasti:

- posun v dopyte spotrebiteľa a smerom k ušetrným, environmentálne „priateľským“ produktom;
- snaha výrobcov o najefektívnejšie využívanie obmedzených výrobných surovín;
- snaha výrobcov o najefektívnejšiu produkciu bez vedľajších ekologických dopadov.

Spoločným konceptom zastrešujúcim vplyv environmentálnych aspektov v rámci výrobného procesu predstavuje koncept tzv. zelenej produktivity.

Koncepcia zelenej produktivity predstavuje stratégiu súbežného zvyšovania produktívnych a environmentálnych výkonov pre zabezpečenie celkového sociálno-ekonomického rozvoja, ktorý vedie k udržateľným zlepšeniam v kvalite ľudského života. Predstavuje vlastne kombinované použitie vhodných produktívnych a environmentálnych manažérskych nástrojov, techník a technológií, ktoré redukujú environmentálny dopad podnikových aktivít, produktov a služieb, zatiaľ čo prispievajú k ziskovosti a konkurencieschopnosti.

Cieľom je začleniť environmentálne hľadisko do každej fázy výrobného procesu, počnúc začiatkom produktového cyklu až po jeho ukončenie, robením všetkých etáp environmentálne efektívnymi (APO, 2008). Primárnym výstupom zelenej produktivity sú teda eko-produkty, t.j. produkty, ktoré sú charakterizované tromi základnými črtami – riešia environmentálne problémy spoločnosti (napr. energeticky úsporné produkty, produkty znižujúce emisie skleníkových plynov), každá fáza životného cyklu eko-produktu zohľadňuje environmentálne hľadisko, environmentálnu nenáročnosť dosahujú pri súbežnom zvyšovaní funkčnosti a kvalitatívnych vlastností produktov.

Výstupom produkčného procesu sú tak konkurencieschopné produkty zohľadňujúce environmentálne čítenie spotrebiteľov, nezaťažujúce životné prostredie a sú aj aspoň podporujúce ekonomický rast a produktivitu. Podľa niektorých štúdií tak dochádza k prelínaniu viacerých pozitívnych prínosov na úrovni podniku – rastu ziskovosti, zvyšovaniu bezpečnosti a pracovných podmienok zamestnancov, vyššej konkurencieschopnosti produktov, zlepšeniu imidžu spoločnosti a zabezpečeniu strategického rozvoja podniku (APO, 2008).

Kanály zvyšovania produktivity z pohľadu piliera rozvoja životného prostredia

Vyššie uvádzané pozitívne prínosy na úrovni podniku sa prejavujú vo zvyšovaní jeho produkčnej schopnosti, čím dochádza aj k rastu ukazovateľov parciálnych produktív (napr. produktivity práce).

Dopad environmentálnej orientácie podniku sa tak prejavuje aj na makroekonomickej úrovni kde dochádza k prelínaniu viacerých pozitívnych prínosov spojených s tvorbou eko-produktov, ktoré následne synergujú a stimulujú rast produktivity.

Príspevky environmentálneho rozvoja k ekonomickému rozvoju a tým aj rozvoju produktivity možno empiricky vymedzi cez pôsobenie troch základných kanálov:

1. Rozvoj produktivity výrobných faktorov
2. Rozvoj priemyselných odvetví naviazaných na eko-produkty
3. Znižovanie environmentálnych nákladov spoločnosti

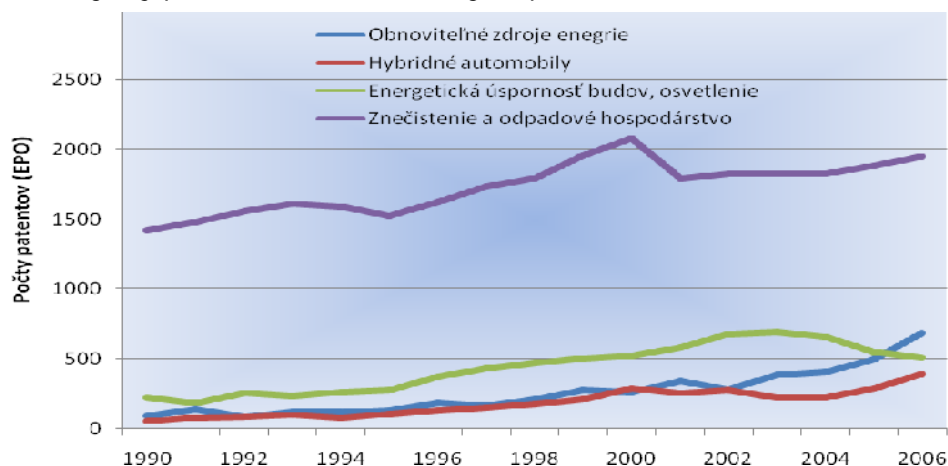
Rozvoj produktivity výrobných faktorov

Vzájomný vzťah medzi rozvojom produktivity a environmentálnym rozvojom je spojený hlavne cez ukazovatele inovácií. Environmentálne požiadavky kladú významné podnety pre podniky smerom k inovovaniu produktov a procesov, rozvoja ľudských zdrojov a efektívnosti výroby. Sú významným zdrojom konkurennej výhody a ziskovosti podniku. Podnik schopný zapracovať environmentálne požiadavky spoločnosti do svojich výrobných procesov dosahuje výhody v podobe daňových úľav štátu, zefektívnenia využitia výrobných prostriedkov, minimalizovania nákladov odpadového hospodárstva a v neposlednom rade aj spoločenské výnosy v podobe rastúceho renomé „ekologického podniku“ priamo ovplyvujúceho dopyt po jeho produktoch a ziskovosť.

Významný vplyv na inovačnú schopnosť podnikov možno ilustrovať na analýze vývoja patentov podľa jednotlivých oblastí zamerania. V rámci databázy patentov OECD (EPO) možno vidieť dôležitosť environmentálnych stimulov aj na počte kategórií patentových žiadostí. Oblasť environmentálneho rozvoja ovplyvňuje vznik inovácií v osobitých oblastiach ako sú – obnoviteľné zdroje energie, hybridné automobily, energetická úspornosť, zníženie a odpadové hospodárstvo (pozri graf 1). Rovnako však možno predpokladať aj kaskádový vplyv na ďalšie oblasti inovácií ako napr. elektrifikáciu a biotechnológiu.

Priame oblasti rozvoja environmentálnych inovácií (priamych) však predstavujú pomerne nízke % celkových inovácií. Na celkovom objeme inovácií (meraných počtom patentov) sa podieľajú približne 3%. Ich podiel narastá približne rovnakým tempom ako je tempo rastu inovácií v informačných a komunikačných technológiách (IKT). Je však dôležité uvedomiť si, že environmentálne inovácie zasahujú aj do ostatných odvetví hospodárstva a ovplyvňujú vývoj inovácií aj v nich (napr. v oblasti IKT alebo nanotechnológií). Podľa záverov viacerých štúdií, sú to okrem rastúcich požiadaviek na funkčnosť a dizajn výrobkov, cenovej dostupnosti produkcie predovšetkým rastúce požiadavky na kvalitu produktov, ich energetickú úspornosť a možnosť recyklovania, ktoré sa v najvyššej miere podpisujú pod vznik nových produktových inovácií.

Obrázok . 1 Vývoj počtu enviromentálnych patentov

Zdroj : databáza EUROSTAT

Okrem uvádzaného vzáhu k počtu patentov možno kúrovy príspevok odvetví eko-sektora k inováčnému rozvoju demonštrovať aj cez významný podiel investícií eko-sektora v porovnaní s celkovým obrátom sektora, ktorý dosiahol približne 2,9% za rok 2005 (EÚ 27)¹. To znamená, že celkové investície predstavovali približne 65 miliárd Eur, čo je skoro 1/3 celkových výdavkov vynakladaných na výskum a vývoj v krajinách EÚ 27. Pri porovnaní ve kosti sektora z pohľadu objemu produkcie a zamestnanosti (2,5%) dochádzame tak k výraznému nepomeru, ktorý svedčí o vysokej investínej náročnosti tohto sektora.

Navyše, súbežne s rozvojom environmentálnych inovácií, možno predpokladať, aj rozvoj fyzického aj ľudského kapitálu, ktorý je nevyhnutne spätý s rozvojom inováčného potenciálu. Inováčný potenciál eko-sektora si tak nevyhnutne vyžaduje dostatok vzdelaných pracovníkov so špecifickými vedomosťami a skúsenosťami, schopných podieľať sa na inováčnom rozvoji.

Názory ekonómov sa však v tejto oblasti značne odlišujú, nako ako niektoré odvetvia spadajúce pod eko-sektor ako napr. odpadové hospodárstvo sú tradične spojené so špeciálnymi kvalifikáciami ako napr. chemici v oblasti odpadového hospodárstva, kvality vody atď. zatiaľ čo ostatné odvetvia v rámci eko-sektora sú z pohľadu kvalifikácie menej náročné. Rakúsky inštitút pre vedu a životné prostredie definuje kvalifikačnú úroveň zamestnancov pracujúcich v odvetviach eko-sektora ako úroveň veľmi podobnú ostatným sektorom hospodárstva (Bilsen, 2009).

Určité východisko poskytuje štúdia uskutočnená OECD, ktorá sledovala kvalifikačnú úroveň zamestnancov eko-sektora a osobitne aj sektora odpadového hospodárstva. Z jej záverov vyplýva, že súasná úroveň eko-sektora je značne náročná na stredne vzdelaných zamestnancov so špecializovanými školeniami (okolo 60%), pričom podiel vyšších technických škôl a univerzitne vzdelaných zamestnancov je relatívne nízky (29%).

¹ Vychádzame zo záverov publikovaných v správe CIS (Community Innovation Survey)

To obzvlášť platí oblasť odpadového hospodárstva, kde podiel zamestnancov s nízkym vzdelaním k vysokoškolsky vzdelaným predstavoval pomer 44% ku 8%.

Záverom možno zhrnúť, že odvetvia národného hospodárstva spadajúce do rámca eko-sektora sú v priemere kvalifikácie nárato nejšie na pracovnú silu, ako odvetvia spracovateľského priemyslu, čím sa zaraďujú medzi sektory s vysokou náročnosťou na vzdelaný ľudský kapitál.

Rozvoj priemyselných odvetví naviazaných na eko-produkty

S environmentálnym rozvojom súvisí aj vznik a rozvoj nových priemyselných odvetví naviazaných na problematiku životného prostredia. Rozvoj nových odvetví ako odvetví spadajúcich pod tzv. environmentálny sektor (resp. eko-sektor) tak prispieva k tvorbe národohospodárskeho outputu a tým k ekonomickému rastu.

Pôsobenie možno analyzovať cez ovplyvňovanie základných zložiek agregátneho dopytu a to exportu, spotreby domácností a spotreby vlády.

Najskôr je potrebné definovať environmentálny (eko) sektor¹. Podľa údajov agentúry Environmental Business International (EBI), ktorá analyzuje údaje za sektor životného prostredia odvetvie životného prostredia v USA zahŕňa nasledovné oblasti v službách, produkcií zariadení a zdrojoch² (pozri tab. 2). Príjmy tohto odvetvia predstavujú približne 300 mld. \$ (2007) a odhad rastu odvetvia predstavuje 5-7% ročne.

EÚ sa pri definovaní environmentálneho sektora opiera o definíciu OECD, ktorá definuje tzv. eko-odvetvia ako aktivity produkujúce tovary a služby na meranie, prevenciu, obmedzenie, minimalizovanie alebo nápravu environmentálnych škôd v oblasti vody, vzduchu, zeme, ako aj nápravu problémov súvisiacich s odpadom, hlukom alebo ekosystémami. To zahŕňa technológie, produkty a služby redukujúce environmentálne riziká a minimalizujúce znečistenie a erpanie zdrojov (Bilsen, 2009). Veľkosť odvetvia³ pre 27 členských štátov predstavovala za rok 2008 319 mld. EUR (t.j. 2,5% HDP), pričom priemerný rast odvetvia dosiahol približne 9% (PH v stálych cenách). Odvetvie zamestnávalo v roku 2008 približne 3,4 mil. zamestnancov.

¹ V texte stotožňujeme označenie odvetvia životného prostredia s názvami environmentálne odvetvie, eko-odvetvie (sektor), využívanými v zahraničných zdrojoch.

² Podľa správy (Inc., 2008) možno environmentálne odvetvie klasifikovať aj ako tzv. odvetvie klimatických zmien, ktoré zahŕňa: odvetvie solárnej energie, veternej energie, bioenergie, geotermálnej energie, odvetvie pre využitie energie v n, zachytávanie uhlíka, energetická efektívnosť, uskladňovanie energie, dopravu, trh s uhlíkom, adaptácia na klimatické zmeny a konzultatívne služby klimatických zmien.

³ Veľkosť eko-odvetvia sa v prípade EÚ meria dosiahnutým obratom, ktorý zodpovedá úrovni výdavkov na environmentálnu ochranu (Bilsen, 2009).

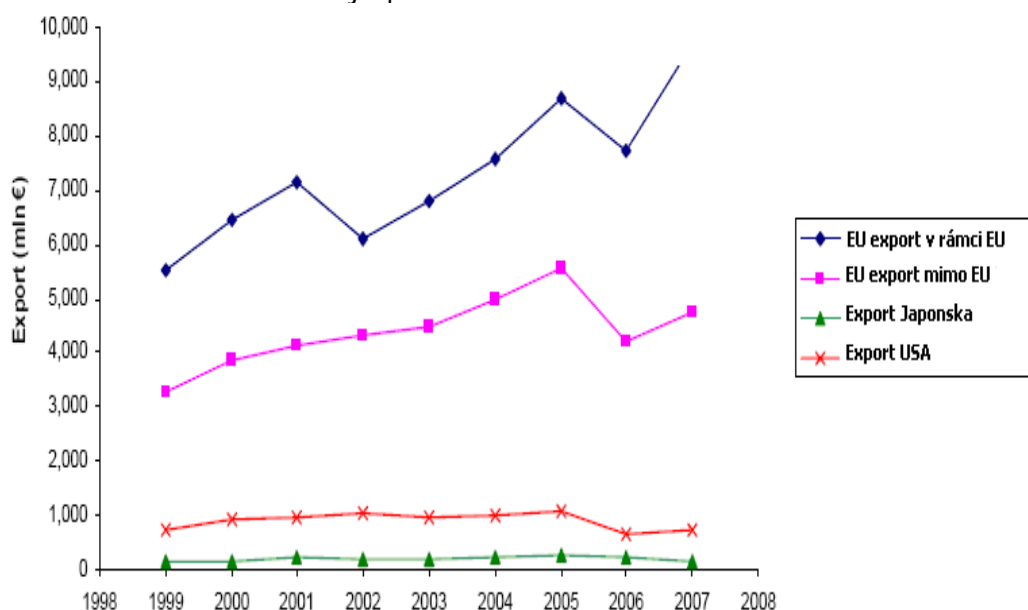
Obrázok . 2 Zloženie enviromentálneho sektora v USA

Enviromentálne odvetvie	
Služby	Analytické služby
	Spracovanie odpadovej vody
	Spracovanie tuhého odpadu
	Spracovanie nebezpečného odpadu
	Nápravné služby v priemysle
	Konzultácie a inžinierstvo
Zariadenia	Zariadenia pre vodu a chemikálie
	Zariadenia a informačné systémy
	Kontrolné zariadenia na znečistenie vzduchu
	Zariadenia odpadového hospodárstva
	Spracovateľské a prevenčné technológie
Zdroje	Vodné zariadenia
	Obnova zdrojov
	Systémy pre čistú energiu

Zdroj: Enviromental Business International (Inc, 2008)

Vzhľadom na množstvo obchodovaného tovaru predstavuje export eko-sektora pomerne malý podiel na celkovom exporte. Rast významu sektora v globálnom ponímaní však kladie významné možnosti rastu exportu pre rozvinuté krajiny. V prípade EÚ možno sledovať, že export mimo krajín EÚ vzrástol o 44% (v rámci rokov 1999-2007) a vnútorný export v rovnakom období o 75%. Export sa tak stáva významným potenciálom pre budúci ekonomický rozvoj.

Obrázok . 3 Vývoj exportnej úrovne EÚ, USA a Japonska v oblasti environmentálnej produkcie

Zdroj: EUROSTAT

Okrem pôsobenia cez export ovplyvuje eko-sektor úroveň ekonomického rastu aj cez úroveň vládných výdavkov (t.j. výdavkov vlády na environmentálne aktivity) ako aj cez úroveň spotreby domácností. S rastom zamestnanosti v tomto sektore dochádza k rastu príjmov zamestnancov čím sa zvyšujú aj ich výdavky na tovary a služby.

Tento vzťah však neprebíha len prostredníctvom eko-sektora, ale aj prostredníctvom odvetví napojených na innosť tohto sektora. Ide nie len o dodávateľov pre eko-sektor (IKT sektor, odvetvia chemického priemyslu), ale aj odberateľov (predovšetkým pôdohospodárstvo) ako aj ďalšie služby napr. cestovného ruchu¹. Kvantifikovaním vzájomného vzťahu medzi produkciou odvetví spadajúcich pod eko-sektor a prírastkom hospodárskeho výsledku sa zaoberala aj štúdia ekonóma Varma (2007), ktorá dospela k zaujímavým záverom. V prípade, že eko-sektor prispieva k produkcii HDP v priemere 3% ročne, príspevok odvetví napojených na jeho aktivity, zabezpečí rast HDP o ďalších 8%. Obdobne, ak eko-sektor priamo vytvára 2% zamestnanosti EÚ, odvetvia napojené na jeho innosť vytvárajú ďalšie 4%.

Obdobná závislosť sa prejavuje aj v sektore služieb. Závery štúdií (WTTC, OECD) o prínosoch odvetví spadajúcich pod eko-sektor k cestovnému ruchu sa líšia. Hlavným dôvodom sú rozdiely v identifikácii časti odvetvia turistického ruchu priamo napojeného na environmentálny rozvoj. Odhady príspevku eko-sektora k rastu odvetvia cestovného ruchu sa tak pohybujú v prípade zamestnanosti medzi 4-12% z celkovej zamestnanosti v odvetví cestovného ruchu a v prípade vplyvu na tvorbu HDP medzi 1,5 - 3,8% v krajinách EÚ.

Znižovanie environmentálnych nákladov spoločnosti

Okrem priamych ekonomických dopadov ovplyvujú eko-produkty ekonomický rozvoj aj nepriamo cez znižovanie potenciálnych environmentálnych nákladov spoločnosti. Tvorba environmentálne nezávadných produktov a uplatňovanie výrobných postupov má aj pozitívne externality, ktoré nie sú zväčša priamo merateľné, ale znižujú riziko celospoločenských nákladov v budúcnosti. Príkladom sú klimatické zmeny, ktoré ako dôsledok nízkeho environmentálneho rozvoja spôsobujú prírodné katastrofy s priamymi spoločenskými nákladmi. Medzi dôsledky zanedbaného environmentálneho rozvoja v minulosti, ktoré sa prejavili v súčasnosti, možno spomenú hurikány USA, zemetrasenia v Ázii, lesné požiare a suchá v Austrálii, záplavy v Európe atď. Podľa odhadov štúdie (Varma, 2007) celosvetové hospodárske straty v dôsledku zmeny klímy sa v roku 2005 vyšplhali nad úroveň 200 mld. USD.

Ďalšou súčasnou dodatočnou nákladov spoločnosti sú napr. rastúce zdravotné náklady obyvateľstva v dôsledku nezdravého životného prostredia, hrozba rizika hladu v dôsledku posúvania zemepisných pásiem.

¹ Cestovný ruch v podobe tzv. agro cestovného ruchu nie je súčasťou eko-odvetvia v ponímaní definície OECD nakoľko neprispieva k znižovaniu environmentálneho zaťaženia.

Environmentálna oblasť rozvoja spoločnosti sa tak stáva nie len ekonomickou nevyhnutnosťou rozvoja, ale predovšetkým otázkou udržateľného rozvoja a prežitia spoločnosti budúcnosti.

Záver

Komplexný rozvoj produktivity v spoločnosti nie je podmienený len stimulovaním základných faktorov rozvoja produktivity, ale jej udržateľný rozvoj si vyžaduje komplexné opatrenia pokrývajúce všetky aspekty sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti. V tejto etape hrá dôležitú úlohu aj rozvoj životného prostredia, ktorý cez tri základné kanály priamo pôsobí na úroveň dosahovanej produktivity. Aj keď je jeho príspevok v spoločnosti pomerne nízky, zaznamenané medziročné miery rastu tohto sektora dávajú výrazný potenciál na jeho rozvoj v budúcnosti. Významný je potenciál exportu ekoproduktov do rýchlo rastúcich ekonomík s nízkou úrovňou rozvoja životného prostredia (Čína, Indie a Afriky), ktorý predstavuje potenciál nie len pre vyspelé štáty EÚ, ale aj transformujúce ekonomiky s dobrou východiskovou pozíciou v oblasti chemického, potravinárskeho a strojárskeho priemyslu. Je otázkou budúcnosti, či a ako dokáže Slovensko využiť túto príležitosť.

Použitá literatúra

1. APO (Asian Productivity Organisation), 2008: Eco-products directory 2008. [Online] In Apo, 2008 [Cit. 2010.1.12] Dostupné na internete: http://www.apo-tokyo.org/00e-books/GP-20_EcoProDir2010.htm
2. BILSEN, V., ET. AL. 2009. Study on the competitiveness of the EU eco-industry. [Online] Brusel :EK, 2009. [Cit. 2010.1.12] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=3769
3. EBI (Environmental Business Internacional Inc.), [Online] Dostupné na internete: http://www.climatechangebusiness.com/Climate_Change_Market_Reports
4. EUROSTAT. 2009. CIS - The Community Innovation Survey 2004-2006. [Online] In CIS report, 2009. [Cit. 2010.5.6] Dostupné na internete: <http://idsc.iza.org/metadata/PDF/747.pdf?PHPSESSID=4d787cd51a8833f3297067c36dc30a50>
5. VARMA, A. 2007. Links between the environment, economy and jobs. London : DG Environment, GHK Consulting, 2007. 40 s.
6. INC., EBI. 2008. [Online] In Climate Change Business Journal [Cit. 2010.3.3.] Dostupné na internete: http://www.climatechangebusiness.com/ccbj_free_sample.
7. SCP (SLOVENSKÉ CENTRUM PRODUKTIVITY). 2007. Memorandum. Žilina : SLCP, 2007. s. str.9.

8. WTTC (World Travel and Tourism Council) <http://www.wttc.org/>
9. Database - EUROSTAT
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_data_basewww.euro

Kontaktné údaje

Ing. Stanislav Topor
Ministerstvo Financí SR,
Štefanovi ova 5
Bratislava 817 82
tel.: 02/59583422,
email: stanislav.topor@mfsr.sk

ODBORNÝ SLOVNÍK

Hospodárska politika Európskej únie

Ing. Jarmila Vidová, PhD.

- Bilaterálne medzivládne konferencie sú konferencie, na ktorých EÚ rokuje s kandidátskymi krajinami o prístupe k EÚ. Konferencie sa konajú na dvoch úrovniach: na úrovni ministrov každých 5 mesiacov a na úrovni vedúcich zastúpení raz za mesiac. V prvom prípade krajiny reprezentujú zástupcovia členských krajín, napríklad ministri zahraničných vecí, a zástupcovia Komisie EÚ. Kandidátska krajina je reprezentovaná zástupcami, ktorí sú oprávnení na rokovanie o prístupe, zvyčajne je to predseda vlády, minister zahraničných vecí a iní zástupcovia. V druhom prípade zastupuje EÚ vedúci zastúpenia členských krajín. Zo strany kandidátskej krajiny rokuje hlavný vyjednávač alebo v niektorých prípadoch šéf komisie, ktorá je zodpovedná za záležitosti týkajúce sa EÚ. Bilaterálne medzivládne konferencie o prístupe Estónska, Poľska, Slovinska a Českej republiky boli slávnostne zatvorené 30. marca 1998, o prístupe Bulharska, Lotyšska, Litvy, Malty, Rumunska a Slovenska zatvorené 15. februára 2000 a o prístupe Chorvátska 4.10.2005. Po prístupe desiatich nových krajín pokračovali konferencie o pristúpení Bulharska a Rumunska. V súčasnosti pokračujú rokovania s Chorvátskom.

Biomonitoring - je jedným zo spôsobov hodnotenia stavu znečistenia životného prostredia na základe skúmania organizmov, ktoré v ňom žijú. Veda používala biomonitoring pôvodne dvoma spôsobmi: testovacia vzorka organizmov bola vystavená špecifickému prostrediu, pričom sa sledovali jeho vplyvy na organizmus (zmeny, smrť ...).

Životné
prostredie

Odborný
slovník

- pozorovalo sa celé spoločenstvo určitých organizmov v prírodnom prostredí, zisťoval sa stav a charakteristiky populácie.¹ Biomonitoring je v poslednom rade využívaný pre skúmanie miery priemyselného znečistenia životného prostredia a jeho potenciálnych vplyvov na človeka (napríklad meraním množstva a typu chemických látok v krvi).
- Bolonský proces - je iniciatíva, ktorej cieľom je vybudovanie Európskeho vysokoškolského priestoru. Tento cieľ má byť dosiahnutý pomocou harmonizácie akademických titulov a charakteru štúdia pre jednotlivé odbory. Súčasťou by mala byť aj záruka štandardov kvality v celej Európe. V širších súvislostiach je [Bolonský proces](#) súčasťou Lisabonských cieľov EÚ. Bolonský proces začal stretnutím ministrov školstva na Sorbonne v Paríži v roku 1998. Na stretnutí v júni 1999 podpísali ministri 29 štátov tzv. Bolonskú deklaráciu o založení Európskeho vysokoškolského priestoru² do roku 2010, ktorá hovorí o zlepšení európskeho systému vysokého školstva. Po stretnutí v Bologni sa konali ešte ďalšie: Praha (2001)³, Berlín (2003)⁴, Bergen (2005)⁵, Londýn (2007). Každé zo stretnutí ďalej upravilo priority Bolonského procesu. Bolonský proces tak zjednocuje systém vysokých škôl, okrem iného umožňuje plynulejší prechod z jednej vysokej školy na druhú a umožňuje študentom získať vzdelanie neobmedzene po celej Európe.

¹ Typickými využívanými organizmami boli bezstavovce (hmyz), vodné rastliny, ryby, zriedka väčšie stavovce (plazy, vtáky, cicavce).

² Členmi Európskeho vysokoškolského priestoru sú: Albánsko, Andorra, Arménsko, Azerbajdžan, Belgicko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvátsko, Cyprus, česká republika, Dánsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Gruzínsko, Grécko, Nemecko, Svätá Stolica, Rakúsko, Maarsko, Island, Írsko, Taliansko, Slovensko, Litva, Lotyšsko, Luxembursko, Malta, Moldavsko, Holandsko, Nórsko, Poľsko, Portugalsko, BJR Macedónsko, Rumunsko, Rusko, Srbsko a Čierna Hora, Slovinsko, Španielsko, Švédsko, Švajčiarsko, Turecko, Ukrajina, Veľká Británia. Po absolvovaní magisterského štúdia a zložení rigoróznejšej skúšky získava absolvent jeden z nasledovných titulov: JUDr., PharmDr., PhDr., PaedDr., ThDr., RNDr.

³ Na pražskom stretnutí zdôraznili predstavitelia štátov dôležité prvky Európskeho vysokoškolského priestoru: celoživotné vzdelávanie, angažovanie študentov, zlepšenie atraktívnosti a konkurencieschopnosti Európskeho vysokoškolského priestoru s ostatnými časťami sveta (vrátane aspektu nadnárodného vzdelávania).

⁴ Berlínske stretnutie odporúčilo používanie kreditového systému aj v rámci celoživotného vzdelávania. Berlínska deklarácia zjednotila Európsky vysokoškolský a výskumný priestor. Na stretnutí boli medzi priority zahrnuté kvalita poskytovaného štúdia a akademická mobilita.

⁵ V nórskom Bergene boli priority pre obdobie 2005-2007 stanovené nasledovne: systém diplomov, zabezpečenie kvality, uznávanie diplomov a dôkazy štúdia, aplikácia štandardov a smerníc pre zabezpečenie kvality, ako boli navrhnuté v správe ENQA, aplikácia národných rámcov pre kvalifikácie, udeľovanie a uznávanie spoločných diplomov, vrátane doktorandského stupňa a, vytváranie príležitostí pre flexibilné kariérne postupy vo vysokom školstve, vrátane procesov pre uznávanie predchádzajúceho vzdelania.

- Proces vysokoškolského vzdelávania by tak mal dosiahnu nielen záruku kvality a jednotnosti v celej Európe, ale mala by sa zjednoti aj d Źka štúdia. Vysokoškolské štúdium bolo rozdelené do troch stup ov: bakalárskeho, magisterskeho a doktorandskeho. Uznávanie diplomov a titulov napomáha nielen akademickej obci, ale zároveň zrovnoprávuje kandidátov pri h adaní zamestnania.

Stupne vysokoškolského vzdelávania	Príklady slovenských titulov	Príklady zahrani ných titulov
Bakalárske	Bc.	BA
Magisterské	Mgr., Ing.	MA, MSc, MBA, MPhil, LL.M
Doktorské	MUDr.	MD.
Doktorandské	PhD.	PhD.

- Bolonská deklarácia - deklarácia, v ktorej boli vyhlásené nasledovné zámery: prija systém ahko itate ných a porovnaté ných akademických hodností, prija systém s dvoma stup ami (pregraduálnym a graduálnym), zriadi systém získavania a transferu kreditov (podobne ako ECTS v programoch Sokrates).¹
- Britský rabat - je rozpo tovo-politickým špeciálnym ustanovením pre Ve kú Britániu a Severné Írsko. V roku 1984 ho vyrokovala Margaret Thatcher. Pohrozila opustením rokovaní, ak ostatné štáty neurobia ústupky, týkajúce sa rozpo tu EÚ. M. Thatcher zredukovala ich požiadavky na jednoduchú formulu: "I want my money back!" (Chcem moje peniaze spä !) Britským rabatom dostane Ve ká Británia 2/3 svojich istých platieb do Európskeho rozpo tu, spä . Dôvodom pre tento „rabat“ bol vtedajší rozpo et pre po nohospodárstvo, ktorý tvoril vyše 70% celkového rozpo tu EÚ. Ve ká Británia mala pomerne malý agrárny sektor a preto neprofitovala adekvátne, t.j. vo vz ahu so zaplatenými splátkami, na po nohospodárskom fonde. Finan ná návratnos z EÚ pre Ve kú Britániu bola v porovnaní s ostatnými lenskými krajinami ve mi malá. Okrem toho bola Ve ká Británia vtedy jedna z najchudobnejších lenských krajín.²
Britský rabat sa po íta zložito. Najprv sa pre každú krajinu vypo íta nerovnováha rozpo tu. Tá vyplýva z diferencie medzi percentuálnym podielom jednej krajiny na celkovom po te platby z DPH a z HND pre EÚ a percentuálnym podielom tejto krajiny na celkových výdavkoch. Z tohto vypo ítania vyplýva o ko ko tá krajina platí viac do rozpo tu ako z neho dostane (alebo naopak) v percentách.

¹ Erasmus je as ou vzdelávacieho programu Sokrates, existuje od roku 1987 a jeho cie om je zlepši kvalitu vzdelávania na európskych vysokých školách, zlepši mobilitu študentov, pedagógov a vedcov odstránením prekážok, zlepši európsku spoluprácu v hodnotení kvality, zlepši európsku dimenziu vo vysokom školstve.

Diferenčná suma sa násobí s celkovým po tom rozdeliteľných výdavkov. Od tohto výsledku sa diferencuje HND tej krajiny, ktorý je násobený faktorom 0,35. Ak je výsledok pozitívny, násobí sa faktorom navrátenia, ktorý iní maximálne 0,66 (teda 2/3). Faktor 0,66 môže byť znížený, ak výsledok prekročí maximálne navrátenie 7,5 miliárd Eur. Zjednodušené povedané, Veľkej Británii sa vráti 2/3 ich istých platieb do EÚ. Podiel na financovaní britského rabatu jednotlivých krajín sa vypočíta podľa úasti na HND EÚ. V poslednom rade je britský rabat ter om kritiky členských krajín EÚ. Argumentuje sa, že podiel po nohospodárskych výdavkov na celkovom rozpočte je nižší ako 50% a Veľká Británia patrí medzi asom k najbohatším krajinám EÚ. Londýn však argumentuje, že aj s britským rabatom zaplatí ešte stále dva a pol násobne viac ako Francúzsko alebo Taliansko.

- COREPER - Výbor stálych zástupcov (z franc. Comité des Représentants Permanents). Hlavnou úlohou je poskytovať asistenciu členským štátom pri príprave európskej legislatívy v rámci rokovaní Rady a pri udržiavaní kontaktov s ostatnými inštitúciami EÚ. Je však len zastrešujúcim orgánom v celej sústave výborov. Tie sa formovali postupne v závislosti od politik, ktoré sa prerokovávali v Rade. K nim pribúdali aj pracovné skupiny rozdelené podľa odborných otázok, ktorými sa zaoberali. Predstavitelia COREPERu sú v prvom rade reprezentantmi záujmov členských krajín a obhajujú ich stanoviská. Väčšinou sa schádzajú raz do týždňa a ich agendu tvoria jednotlivé legislatívne návrhy, u ktorých zaisujú súlad technického riešenia so stanoviskami národných vlád. V rámci inštitucionálnej štruktúry a v rámci svojej úlohy v legislatívnom procese možno COREPER považovať za predstupeň Rady. COREPER sa permanentne spolupodieľa na hľadanií konsenzu medzi stanoviskami jednotlivých národných vlád a inštitúcií EÚ. Najskôr jednotlivé pracovné skupiny zaisujú technické požiadavky národných vlád do legislatívnych návrhov, takto spracované politiky sa potom dostávajú do príslušného výboru. Posledným krokom legislatívneho návrhu pred predložením Rade je jeho prejednanie v Stálom výbore zástupcov. Tu sa doľajú odlišné stanoviská členských vlád ešte predtým, než sa o návrhu bude rokovať na úrovni Rady. COREPER existuje v skutočnosti v dvoch podobách. COREPER II. je zložený z veľkých vyslancov stálych misíí. Do jeho kompetencie spadajú politicky a ekonomicky významnejšie úasti agendy, ako napríklad zahraničné vzťahy, i inštitucionálne otázky. COREPER II. pripravuje materiály na zasadanie Európskej rady. COREPER I. je neoficiálne označenie pre výbor zložený z nižších diplomatických úradníkov. Jeho členovia analyzujú ostatné úasti agendy. Hlavným cieľom inosti COREPERu je dosiahnutie kompromisu v o najväčšom počte bodov ešte predtým, než sa bude o záležitosti rokovať na ministerskej úrovni.

Použitá literatúra

Bracjun, A.: Hospodárska politika Európskej únie. 2008. ISBN 978-80-969927-8-2

www.europa.sk

www.europskaunia.com

VYBRANÉ OTAZKY ENERGETICKEJ POLITIKY EURÓPSKEJ ÚNIE

SELECTED QUESTIONS ABOUT ENERGETIC POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Juraj FLAŠKA

Abstrakt

Článok sa zaoberá otázkami energetickej politiky a to vo väzbe nielen na determinanty energetickej politiky, ale aj na prostriedky dosiahnutia vytýčených cieľov. Za základný cieľ je potrebné považovať zníženie energetickej náročnosti a zníženie negatívnych dôsledkov klimatických zmien. Uvádzané ciele plne rešpektujú ciele Stratégie EÚ 2020.

Abstract

The article deals with questions about energetic policy in connection not only to determinants of energetic policy, but also to means for reaching aimed goals. For the basic goal is necessary to consider lowering energetic demandingness and negative consequences of climate changes. Mentioned goals fully respect goals of EU Strategy 2020.

Kľúčové slová:

energetická politika, Európska únia, energetická bezpečnosť, integrita, klimatické zmeny.

Key words:

energetic policy, European Union, energetic safety, integrity, climate changes.

Úvod

Napriek pomerne dlhému a frekventovanému používaniu pojmu energetická politika chýba jej definícia v primárnom práve Európskej únie. Energetická politika sa stane samostatnou politikou, v ktorej bude Európska únia vykonávať spoločnú právomoc s členskými krajinami, vstupom do platnosti novely Lisabonskej Zmluvy. Energetike je venovaná Hlava XXI, článok 194 Zmluvy.

Presná definícia však naďalej absentuje, preto sa pod pojmom energetická politika Európskej únie v zmysle dokumentov EÚ rozumie:

„Energetická politika bude vykonávaná v spoločnej kompetencii inštitúcií Európskej únie a národných vlád so zameraním na zabezpečenie dostatočnosti a bezpečnosti dodávok energie, efektívnu spotrebu energií a na podporu civilizačného úsilia zmiernenia klimatických zmien využívaním obnoviteľných zdrojov energie.

Innosti v energetickej oblasti boli pôvodne obsiahnuté v iných politikách Únie v spojitosti s budovaním vnútorného trhu, v dopravnej a v ekologickej politike. Až ďalším vývojom a potrebou riešenia novo vzniknutých problémov sa začala formovať energetická politika ako samostatná súčasť hospodárskej politiky Európskej únie. Nastal tak prechod od sektorového zamerania v rámci ESÚO a EURATOM na komplexnú politiku rešpektujúcu princíp trvalo udržateľného rozvoja.

Formovanie energetickej politiky predstavuje proces hľadania konsenzu nielen medzi záujmami Európskej únie ako celku a národnými záujmami, ale aj vo vzťahu k tretím krajinám a záujmovým skupinám v oblasti energetiky, medzi ktoré patria predovšetkým podniky zaoberajúce sa ťažbou energetických surovín, transformáciou a distribúciou energie. Európska únia sleduje v oblasti energetiky na princípe solidarity medzi členskými krajinami ciele týkajúce sa zabezpečenia fungovania vnútorného trhu v oblasti energetiky, zabezpečenie bezpečnosti dodávok energie v Únii presadzovaním prepojenia energetických sietí, zvyšovaním energetickej efektívnosti, prostredníctvom úspor spotreby energií a podpory vývoja nových a obnoviteľných zdrojov energie.“

Stratégia EÚ 2020 a energetická politika

Opatrenia na dosiahnutie týchto cieľov stanovuje Rada a Európsky parlament v súlade s riadnym legislatívnym postupom. Mimoriadny legislatívny postup sa po porade s Európskym parlamentom použije v Rade na prijímanie opatrení, ak sú najmä fiškálnej povahy. Zároveň je dotknuté právo členských štátov určiť podmienky pre využívanie svojich energetických zdrojov, jeho voľba medzi rôznymi zdrojmi energie a všeobecná štruktúra jeho zásobovania.

Európska únia si stanovila konkrétne kvantitatívne ciele, ktoré by sa mali dosiahnuť do roku 2020. Týkajú sa troch najdôležitejších oblastí, ktorým venuje energetická politika EÚ svoju pozornosť a to:

- prvým cieľom je zníženie emisií CO₂ o 20% oproti základnému roku 1990. Európska únia stanovením tohto cieľa a potvrdzuje svoju politiku v rokovaníach týkajúcich sa klimatických zmien, pričom členské štáty si ako prvé z pomedzi krajín Dodatku I Kjótskeho protokolu stanovili konkrétne ciele aj po uplynutí platnosti Kjótskeho protokolu v roku 2012,
- druhým cieľom je zníženie spotreby energií o 20% oproti odhadovanej spotrebe energií v roku 2020 na úrovni 1 900 Mtoe. Cieľom je dosiahnuť energetickú spotrebu na úrovni spotreby v roku 1990, t.j. 1 520 Mtoe, pričom spotreba primárnych energií v EÚ 27 bola v roku 2007 na úrovni 1 806 Mtoe, čo je zvýšenie cca o 15 – 20%,

- tretím cieľom je zvýšenie podielu obnoviteľných zdrojov na konej spotrebe energií na 20% v roku 2020.

Subjektmi energetickej politiky sú v súlade s platným právnym rámcom jednak osobitná odborná energetická sekcia pre energetiku v rámci Hospodárskeho a sociálneho výboru (poradný orgán), ktorý je zložený z odborníkov vymenovaných členskými štátmi a Generálne riaditeľstvo Doprava a energetika, ktoré je súčasťou Európskej komisie a riadi rezort energetiky. Dôležitý význam pre formovanie energetickej politiky majú Zelené knihy vydávané Európskou komisiou. Tretím subjektom energetickej politiky je Európske fórum pre energetiku a dopravu pozostávajúce z 34 odborníkov v oblasti energetiky a dopravy menovaných Komisiou, ktorí majú dvojročné mandát. Tento konzultatívny výbor vyjadruje svoj názor na všetky aktivity Komisie, ktoré majú spojitú súvislosť s energetickou a dopravnou politikou. Vznikol ako reakcia na rastúcu interdependenciu týchto politík.

Nástroje energetickej politiky EÚ

Medzi nástroje energetickej politiky EÚ možno zaradiť energetické dane (v súčasnosti predovšetkým spotrebné dane, ktorých minimálnu úroveň stanovuje EÚ), dotácie, emisné kvóty a do budúcnosti sa očakáva zavedenie emisných daní (dane z emisie CO₂). Program Inteligentná energia pre Európu 2007 - 2013, ktorý je zameraný na energetické otázky a smeruje k stimulovaniu európskeho trhu ako i k naplneniu medzinárodných záväzkov Európskej únie pre zvýšenie energetickej efektívnosti ako i na podiele v oblasti obnoviteľných energetických zdrojov. Technologické inovácie v energetike sú podporované 7. Rámcovým programom platným na súčasné rozpočtové obdobie. Prostriedky na financovanie aktivít v oblasti jadrovej energetiky sú súčasťou rozpočtu EURATOMu. Od roku 1954 sa zaoberá základným a aplikovaným výskumom najmä v oblasti jadrovej fyziky Európska organizácia pre jadrový výskum (CERN)¹. Hlavnou funkciou je prevádzka jadrových reaktorov a ďalšej infraštruktúry potrebnej pre výskum v oblasti fyziky vysokých energií.

V Akčnom pláne Európskej rady na roky 2007-2009: Energetická politika pre Európu (EPE)² boli identifikované prioritné oblasti v nasledujúcich piatich oblastiach:

- vnútorný trh s plynom a elektrickou energiou,
- bezpečnosť dodávok,
- medzinárodná energetická politika,
- energetická efektívnosť a energia z obnoviteľných zdrojov,
- energetické technológie.

¹ European Organization for Nuclear Research

² Závery predsedníctva zasadnutia Európskej Rady v Bruseli 8 až 9. marec 2007.

Internet: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st07/st07224.en07.pdf>

Energetická politika ako samostatná časť aktivít EÚ zatiaľ nebola obsiahnutá v primárnom práve EÚ. Zmluva o EURATOM tvorí primárny právny základ pre využívanie jadrovej energetiky na mierové účely. V Zmluve o založení Európskeho spoločenstva v znení novely z Nice oblasť energetiky upravuje:

- Princípy Zmluvy o ES, článok 3 ods. 1, písmeno c) Spoločenstvo buduje vnútorný trh s voľným pohybom tovarov, osôb, služieb a kapitálu,
- Hlava XV Transeurópske dopravné siete,
- Hlava XIX Životné prostredie, článok 175 ods. 2, písmeno c) pod ktorého Rada na návrh Komisie a po získaní súhlasu Európskeho parlamentu a po porade s Hospodárskym a sociálnym výborom a Výborom regiónov jednoducho prijíma opatrenia významne ovplyvňujúce možnosti voľného pohybu štátu pri výbere medzi rôznymi energetickými zdrojmi a celkovú štruktúru zásobovania energiou.

Sekundárnu legislatívu tvoria nariadenia a smernice, ktoré sú spravidla venované konkrétnej oblasti energetickej politiky. Nariadenie je všeobecná platná norma, ktorá je záväzná vo všetkých jej častiach pre všetky členské štáty. Nevyžaduje žiadnu ďalšiu implementáciu zo strany štátov, je priamo účinné. Platnosť nadobúda po uverejnení vo vestníku Official Journal of the European Community. Medzi najvýznamnejšie nariadenia patria:

- Nariadenie Komisie (ES) . 2386/96, ktorým sa uplatňuje nariadenie Rady (ES) . 736/96 z 22. apríla 1996 o informovaní Komisie o investičných projektoch v záujme Spoločenstva v odvetviach ropy, zemného plynu a elektriny,
- Nariadenie Rady (ES) . 736/96 z 22. apríla 1996 o informovaní Komisie o investičných projektoch v záujme Spoločenstva v odvetviach ropy, zemného plynu a elektriny,
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) . 1228/2003 o podmienkach pre prístup do siete pre cezhraničnú výmenu elektriny,
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) . 1775/2005 o podmienkach prístupu do prepravných sietí pre zemný plyn.

Smernica je záväzná len pre tie členské štáty, ktorým je adresovaná, a to len vo veci dosiahnutia stanoveného cieľa. Vyžaduje ďalšiu implementáciu, ktorou sa prenáša do legislatívy v členských štátoch. Účinnosť nadobúdajú po ich uverejnení v Zbierke zákonov daného štátu. Plne v kompetencii príslušného štátu je voľba metód, foriem a časového harmonogramu na jej splnenie. Smernica predstavuje nástroj regulácie národných právnych poriadkov zabezpečujúcim minimálny štandard, ktorý musia členské štáty akceptovať pri implementácii smernice¹. Medzi najvýznamnejšie platné smernice upravujúce oblasť energetiky patria:

- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2003/54/ES o spoločných pravidlách pre vnútorný trh s elektrinou, ktorou sa zrušuje smernica 96/92/ES,
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2003/55/ES o spoločných pravidlách pre vnútorný trh so zemným plynom, ktorou sa ruší smernica 98/30/ES,
 - Smernica Rady 2004/67/ES o opatreniach na zaistenie bezpečnosti dodávok zemného plynu,

¹ Bracjun, A. : Hospodárska politika Európskej únie, Bratislava: Sprint dva, 2008. s. 70

- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/8 9/ES o opatreniach na zaistenie bezpečnosti dodávok elektrickej energie a investícií do infraštruktúry,
- Smernica Rady 2006/67/ES, ktorou sa členským štátom ukladá povinnosť udržiavať minimálne zásoby ropy alebo ropných produktov,
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/32/ES o energetickú účinnosti konečného využitia energie a energetických služieb,
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2001/77/ES o podpore elektrickej energie vyrábanej z obnoviteľných zdrojov energie na vnútornom trhu s elektrickou energiou.

Členské štáty si už v Rímskych zmluvách stanovili za cieľ vybudovanie vnútorného trhu s voľným pohybom tovarov, služieb, pracovných síl a kapitálu do roku 1970. Vzhľadom na nedostatok pokroku v tejto oblasti bol v roku 1986 prijatý Jednotný európsky akt s cieľom vybudovať vnútorný trh do konca roku 1992. Liberalizácia trhu s energiami bola upravená až v Amsterdamskej zmluve a zároveň bola zahájená jej prvá etapa. Splnenie podmienok plnej liberalizácie trhu s energiami bolo naplánované na rok 2006, respektíve do roku 2007.

Cieľom liberalizácie trhu Európskej únie s energiami je zvýšenie konkurencieschopnosti a to oddelením distribúcie a výroby energií európskych energetických spoločností a zvýšením cezhraničného obchodu. Vznikne tak konkurenčná súťaž až na doteraz monopolných trhoch, čo by malo viesť k zvýšeniu efektívnosti, k zníženiu cien energií, prispievať k bezpečnosti dodávok a trvalej udržateľnosti. Výsledkom liberalizácie bude aj posilnenie práv spotrebiteľa, ktorým by mala byť zaručená možnosť výberu dodávateľa a energií. Nevyhnutnou podmienkou liberalizácie je však zvýšenie rozsahu právomocí národných regulátorov a posilnenie ich nezávislosti. Členské štáty EÚ sa dohodli na posilnení regionálnej solidarity medzi krajinami v prípade vzniku neobvyklých výpadkov dodávok energií.

Uplatnením týchto princípov, ktoré nesmerujú k zavedeniu protekcionistických opatrení na energetickom trhu, zvýšila EÚ svoju energetickú bezpečnosť. Spoločnosti z tretích krajín musia v tomto zmysle postupovať rovnaké pravidlá ako spoločnosti z EÚ. Regulačné orgány majú právomoc zamietnuť certifikáciu tých prevádzkovateľov prenosových sústav, ktorí nedodržia pravidlá účinného oddelenia. Okrem zvýšenia právomocí (poskytnutia účinných nástrojov pre vykonávanie efektívnejšej regulácie) a nezávislosti regulačných orgánov bola zriadená Agentúra pre spoluprácu energetických regulátorov. Jej úlohou je posilnenie a upevnenie spolupráce národných regulačných orgánov a prijímanie rozhodnutí v úzko špecifikovaných cezhraničných prípadoch.

Použitá literatúra

- (1) BALDWIN R.- WYPLOSZ, Ch. Ekonomie evropské integrace. 1. vydání Praha, Grada Publishing, a.s. 2008, 480 s. ISBN 978-80-247-1807-1,
- (2) BRACJUN, A., 2008. Hospodárska politika Európskej únie. Bratislava : Vydavateľstvo Sprint dva, 2008. 224 s. ISBN 978-80-969927-8-2,
- (3) DRULÁK, P., 2003. Teorie mezinárodných vztahů, 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 224 s. ISBN 80-7178-725-6,

- (4) KU EROVÁ, I.,: 2006. Evropská unie: hospodářské politiky, Praha: Karolinum, 347 s. ISBN 80-246-1212-7,
- (5) Energetická politika EÚ a její nástroje, Internet: <http://www.businessinfo.cz/clanek/politiky-eu/energeticka-politika-eu-nastroje/1000521/36951/>,
- (6) Market Observatory for Energy Report 2008 - Europe's Energy Position: Present and Future. European Commission. Luxembourg, Office for Official Publications of the European Communities, 2008 ISBN: 978-92-79-10036-9.

Kontaktné údaje
 Ing. Juraj FLASKA
 Colné riadite stvo SR
 Mierová 23
 Bratislava
 Tel.: 48 273 323
juraj.flaska@colnasprava.sk

VYBRANÉ PROBLÉMY DEMOGRAFIE V DOKUMENTOCH EU A OSN

CHOSEN OF DEMOGRAPHIC PROBLEMS IN EU AND UNO DOKUMENTS

Vladimír NAHÁLKA

Abstrakt

Vyvážený demografický vývoj a štruktúra obyvateľstva patria k základným predpokladom úspešného rozvoja každej spoločnosti. Súčasne prebiehajúce a pokračujúce demografické zmeny vyvolávajú celý rad otázok nielen v Slovenskej republike ale i v Európskej únii. Stav skúmania týchto otázok je uvedený v dokumentoch EU a OSN.

Abstract

Balanced demographic development and structure of inhabitants belongs to basic assumptions of successful development of every society. Also on-going and expected demographic changes rise many questions not only in Slovak Republic but also in European Union. State of exploring these questions is in EU and UNO documents.

Kľúčové slová

demografický vývoj, veková štruktúra, prognózy vývoja, populačný rast

Keywords

demographic development, age structure, prognoses of development, population growth

Úvod

Demografická problematika sa v dokumentoch EÚ vyskytovala v rôznych súvislostiach aj dávnejšie, nie však ako hlavná téma. Populačná politika totiž nepatrí do priamej kompetencie EÚ, nehádajme na to, že vo viacerých európskych krajinách panuje nechuť k populačnej politike ako takej. Súčasne demografická situácia v Európe je však výzvou, ktorú nemožno obísť, a preto v každom volebnom období menovaná Európska komisia prijala viacero kľúčových koncepčných dokumentov. V jednom z dokumentov sa zameriava hlavne na tie, ktoré súvisia s druhou demografickou revolúciou. Nízka pôrodnosť umožňuje v prvej generácii hospodársky rast, ale tento má už západná Európa za sebou. Objavujú sa ekonomické problémy vyvolané starnutím obyvateľstva. Do akej miery možno klesajúcu pôrodnosť nahradiť imigráciou? Keďže hlavnou ideou EÚ je voľný pohyb tovaru a osôb, je jasné, že migráciu z tretích krajín treba v rámci EÚ koordinovať.

1 Demografická problematika vnímaná v inštitúciách EÚ

V tejto časti príspevku sa snažíme priblížiť vnímanie demografickej problematiky v inštitúciách EÚ v nedávnej minulosti a ako sa tento prístup za posledných 10-15 rokov vyvíjal.

Hlavnou demografickou témou vo svetovej politike v prvej polovici 90. rokov bola obava z populačnej explózie. Celosvetový populačný prírastok bol v tom čase 1,7 % ročne, čo je síce menej ako v 60. rokoch, ale ešte stále príliš veľa. Spomaliť a zastaviť celosvetový populačný rast za každú cenu, to bol hlavný cieľ, ktorý si pred seba postavila Káhirska konferencia OSN o populácii a rozvoji¹. Prostriedkami na dosiahnutie tohto cieľa majú byť podľa Akčného programu, záverečného dokumentu konferencie (UN 1994), nielen ekonomický a zdravotnícky pokrok a vzdelanie, ale predovšetkým antikoncepcia, tzv. bezpečný potrat a emancipácia žien. Zníženie pôrodnosti sa má udiť oddelením sexuality od reprodukcie, a tak konferencia zavádza nové pojmy reprodukčné zdravie a reprodukčné práva s nejednoznačnou interpretáciou.

Treba povedať, že delegácia Európskej únie na Káhirskej konferencii patrila od začiatku k najradikálnejším bojovníkom za znižovanie pôrodnosti v neomalthuziánskom duchu, hoci odborníkom bolo už vtedy jasné, že práve v Európe pre udnenie nehrozí. Dnes má Európa opačné problémy. Európa ako celok má úhrnnú plodnosť pod zápornou úrovňou. V Európe, okrem Turecka a Albánska, všetky krajiny (Council of Europe 2005)². V tomto zmysle je káhirsky dokument už dávno zastaraný.

1 Egypt, Káhira september 1994, konferencia OSN o populácii a rozvoji, podpísaný dokument - Akčný program OSN. Údsko - právne organizácie z celého sveta považujú za hlavný význam tejto konferencie fakt, že populačné problémy sa už prestali vnímať len ako populačná explózia. Signatárske štáty, medzi nimi aj Slovenskej republiky boli zaviazané aby venovali pozornosť problematike sexuálneho a reprodukčného zdravia svojich občanov.

2 Council of Europe 2005. Recent demographic developments in Europe 2004. Council of Europe Publishing. Strasbourg.

Okrem riadnych dokumentov publikuje Európska komisia aj otvorené dokumenty, tzv. zelené knihy, ktorými chce vyvolať diskusiu na určitú dôležitú tému. Tak na pokračovanie minulého volebného obdobia vydala zelenú knihu o ekonomickej migrácii KOM(2004) a o demografickom starnutí KOM(2005). Je potešiteľné, že oficiálne inštitúcie EÚ si konečne všimli, že demografická situácia v EÚ je vážna.

V roku 2006 zverejnila EK dokument formou oznámenia, v tomto prípade s názvom Demografická budúcnosť Európy - pretvorenie výzvy na príležitosť (KOM 2006)¹. Je to značne vylepšená verzia predchádzajúcej zelenej knihy. Dokument v prvej časti správne charakterizuje najdôležitejšie trendy súčasného demografického vývoja v Európe. Je výsledkom štyroch tendencií, ktoré môžu mať v jednotlivých krajinách rôzne tempo.

Stručne povedané, sú to tieto:

- priemerný počet detí na ženu (úhrnná plodnosť) je iba 1,5 dieťaťa a v EÚ -25, čo je podstatne menej než miera nevyhnutná na obnovu, ktorá je 2,1 (východná a južná Európa má ešte menej),
- pokles pôrodnosti v posledných desaťročiach nasledoval po povojnovom baby-boome. V súčasnosti najsilnejšie populačné problémy sú vo veku 45 až 65 rokov a v blízkej budúcnosti prejdú do dôchodkového veku, čím sa významne zvýši podiel dôchodcov v populácii (vo východnej Európe k tomuto fenoménu dôjde s niektorým posunom),
- stredná dĺžka života pri narodení sa od roku 1960 zvýšila o 8 rokov a do roku 2050 by sa mohla zvýšiť o ďalších 5 rokov, dokonca aj viac. Toto povedie k pozoruhodnému zvýšeniu počtu osôb, ktoré sa dožijú veku 80 a 90 rokov. Následkom toho mnoho ľudí bude žiť vo veku, kedy zdravotné problémy a invalidita sú bežné a teda budú odkázaní na pomoc iných,
- Európa je už teraz príjemcom značnej istej migrácie z tretích krajín. V roku 2004 EÚ zaregistrovala 1,8 milióna prisťahovalcov. Podľa EUROSTATU sa do roku 2050 prisťahuje do Európskej únie prinajmenej 40 miliónov ľudí. Spôsobí to znižovanie vekového priemeru, ale neskôr aj oni budú ťažiť zo sociálnych fondov. Prisťahovalctvo môže kompenzovať dôsledky nízkej pôrodnosti v Európe iba čiastočne.

V roku 2007 mala EÚ 27 480 mil. obyvateľov. V dôsledku uvedených tendencií sa celkový počet obyvateľov EÚ mierne zníži, ale zároveň priemerný vek bude omnoho vyšší.

Z hľadiska sociálno-ekonomického sa hlavná zmena dotýka obyvateľov v produktívnom veku (15 až 64 rokov). V roku 2050 na každého obyvateľa vo veku 65 a viac rokov budú namiesto štyroch osôb v produktívnom veku pripadať len dve osoby v takomto veku. Dokument EÚ zdôrazňuje, že tento vývoj bude vykazovať veľké regionálne rozdiely a bude mať alekosiaké sociálne dôsledky. Z dlhodobého hľadiska nie je udržateľný. Ako odpoveď na demografické zmeny EK navrhuje päť oblastí, na ktoré bude treba sústrediť pozornosť :

¹ KOM(2006) 571, Demografická budúcnosť Európy – pretvorenie výzvy na príležitosť, demografické starnutie v Európe, tendencie a perspektívy.

- podporova demografickú obnovu,
- valorizova prácu: viac pracovných miest a dlhší a kvalitnejší pracovný život,
- zvyšova produktivitu a kvalitu práce (konkurencieschopnosť),
- prijíma a integruje migrantov,
- verejné financie preorganizova tak, aby boli trvalo udržateľné a zaručovali primeranú sociálnu ochranu a medzi generáciami spravodlivosť.

Hoci k diagnostikácii príčin a niektorým navrhovaným opatreniam možno mať isté výhrady, spomínaný materiál je obrovským pokrokom EÚ v danej demografickej oblasti.

Zatiaľ čo prílevu nelegálnych migrantov sa Únia celkom prirodzene bráni, riadeniu legálnej migrácie je venovaných niekoľko dokumentov. V tejto súvislosti sa sústreďujeme na kľúčové, t.j. na oznámenie Komisie Plán politiky pre legálnu migráciu, ktorý nadväzuje na už spomínanú Zelenú knihu. Opäť ide o citlivú problematiku, ktorá patrí do kompetencie jednotlivých členských štátov. Je však zrejmé, že koordinácia je nutná, nakoľko prijatie príslušníkov tretej krajiny v jednom členskom štáte môže mať vplyv na iné členské štáty a ich trhy práce.

Prognózy Eurostatu uvádzajú, že do roku 2025 bude rásť populácia v EÚ spôsobený najmä istou migráciou, keďže od roku 2010 bude prirodzený prírastok záporný. Po roku 2025 už ani istá migrácia nevyváži prirodzený úbytok. Dokument znovu pripomína, že prisťahovalectvo vo svojej podstate neposkytuje dlhodobé riešenie otázky zníženej miery pôrodnosti a starnutia obyvateľstva. Je preto potrebné zamerať sa na opatrenia na prítiahnutie obyvateľov EÚ a legálnych migrantov k práci¹.

V roku 2006 sa na úrovni vlády SR tiež objavil spracovaný informačný materiál, v ktorom sa prvýkrát od nežnej revolúcie 1989 hovorí o potrebe populačnej (propopulačnej) politiky štátu. Materiál ide v širšom zmysle o zelenú knihu EK a jeho názov je: Aká je a aká by mala byť stratégia vyrovnávania sa s demografickými zmenami v SR. Na rozdiel od zelenej knihy nepodceňuje úlohu rodiny a manželstva. Obsahuje mnoho nových myšlienok, hoci nie so všetkým treba súhlasiť, napríklad keď odporujú a „liberálnejší pohľad na rodinu“ alebo proimigračnú politiku. Na Slovensku ekonomicky motivovaná podpora imigrácie prichádza do úvahy zhruba o 15-20 rokov, v súčasnosti je aktuálne brániť sa úniku mozgov.

2. Demografické procesy

Jedným zo základných predpokladov vývoja sociálno-ekonomického rozvoja je skúmanie demografických procesov, ktoré sa u nás donedávna výrazne orientovalo na otázky zamestnanosti, potu pracovných síl a pod. Aktuálnosť demografických prognóz sa v súčasnosti pri danom stupni civilizačného vývoja spoločnosti zvyšuje, pretože informácie o vývoji populácie patria medzi základné otázky budúceho rozvoja.

¹ KOM (2005) 669, oznámenie Komisie, plán politiky pre legálnu migráciu. Dokument je odpoveďou Komisie na žiadosť Európskej rady.

Aj Organizácia spojených národov (ale len „OSN“) v roku 2004 v revízii „Trendov vývoja svetovej populácie“ upozoruje na problém demografického vývoja vo svete, pričom dochádza vo svete k spomaleniu dynamiky rastu vo všetkých regiónoch sveta, ale od roku 1994 dochádza v Európe k prirodzenému poklesu počtu obyvateľstva, tak ako to vidieť aj v nasledujúcich tabuľkách.

Z uvedených údajov v tabuľke 1. vyplýva, že skoro až 2/3 svetovej populácie budú v roku 2015 žiť v Ázii, pričom dynamika rastu obyvateľstva je najvyššia v sledovanom období v Afrike, a Európa dosiahne celkový pokles z 13 % svetovej populácie na 9,9 % v roku 2015.

Ak sa akceptuje (podmienečne) prognóza OSN do roku 2050, potom dochádza k nárastu obyvateľstva v poproduktívnom veku celosvetovo, pričom v Európe by tento podiel obyvateľstva dosahoval 49 %. Takáto prognóza potom plne potvrdzuje celkové predlžovanie priemernej dĺžky života.

Tabuľka 1: Obyvateľstvo v rokoch 1994, 2004 a 2015 a priemerné ročné tempo rastu

Územie	Počet obyvateľov (v miliónoch)			Priemerné ročné tempo rastu (%)	
	1994	2004	2015	1994-2004	2004-2015
Svet	5 594	6 378	7 197	1,31	1,10
Vyspelé hospodárske štáty	1 170	1 206	1 230	0,31	0,18
Menej rozvinuté krajiny	4 424	5 172	5 967	1,56	1,30
Najmenej rozvinuté krajiny	576	736	942	2,44	2,25
Afrika	690	869	1 085	2,31	2,01
Ázia	3 379	3 871	4 371	1,36	1,10
Európa	727	726	713	-0,02	-0,15
Latinská Amerika a Karibik	473	551	628	1,52	1,20
Severná Amerika	296	329	364	1,05	0,92
Oceania	28	33	37	1,36	1,04

Prameň: Review and Appraisal of the Progress Made in Achieving the Goals and Objectives of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development, The 2004 Report, OSN, New York 2004.

Tabuľka 2: Rozdelenie obyvateľstva v rokoch 1994, 2004 a 2015

Územie	Počet obyvateľov (v miliónoch)			Rozdelenie obyvateľstva (%)		
	1994	2004	2015	1994	2004	2015
Svet	5 594	6 378	7 197	100,0	100,0	100,0
Vyspelé hospodárske štáty	1 170	1 206	1 230	20,9	18,9	17,1
Menej rozvinuté krajiny	4 424	5 172	5 967	79,1	81,1	82,9
Najmenej rozvinuté krajiny	576	736	942	10,3	11,5	13,1
Afrika	690	869	1 085	12,3	13,6	15,1
Ázia	3 379	3 871	4 371	60,4	60,7	60,7
Európa	727	726	713	13,0	11,4	9,9
Latinská Amerika a Karibik	473	551	628	8,5	8,6	8,7
Severná Amerika	296	329	364	5,3	5,2	5,1
Oceánia	28	33	37	0,5	0,5	0,5

Prameň : Review and Appraisal of the Progress Made in Achieving the Goals and Objectives of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development, The 2004 Report, OSN, New York 2004.

Tabuľka 3: Priemerná dĺžka života v rokoch 1990-1995, 2000-2005, 2010-2015

Územie	Priemerná dĺžka života (v rokoch)		
	1994	2004	2015
Svet	63,8	65,4	67,2
Vyspelé hospodárske štáty	74,0	75,8	77,3
Menej rozvinuté krajiny	61,5	63,4	65,3
Najmenej rozvinuté krajiny	48,6	49,6	52,9
Afrika	51,1	48,9	51,0
Ázia	64,0	67,2	69,4
Európa	72,6	74,2	75,7
Latinská Amerika a Karibik	68,0	70,4	72,6
Severná Amerika	75,2	77,4	78,5
Oceánia	71,9	74,1	75,9

Prameň : Review and Appraisal of the Progress Made in Achieving the Goals and Objectives of the Programme of Action of the International Conference on Population and Development, The 2004 Report, OSN, New York 2004.

Nieko ko zaujímavých faktov si možno všimnúť vo World Population Prospects¹. Zameriava sa na otázky súvisiace s prirodzeným aj mechanickým pohybom, kde porovnáva vývoj v rozvinutých a v rozvíjajúcich sa (v minulosti sa používal termín rozvojových) krajinách. Z ukazovateľov sme vybrali tie, ktoré sa týkali starnutia obyvateľstva a to fertilitu, vekový medián a podiel poproduktívneho obyvateľstva. Zaujímavé je, akým tempom rozvíjajúce sa krajiny napodobujú trendy v rozvinutých krajinách.

V júli v roku 2007 bolo na svete 6,7 miliardy ľudí, čo je o 547 miliónov viac ako v roku 2000. Prognózy počtu obyvateľov sveta do roku 2050 počítajú v strednom variante s 9,2 miliardami, v nízkom s 7,8 miliardami a vo vysokom variante s 10,8 miliardami obyvateľov.

Budúci populačný rast je veľmi závislý od budúcej fertility. V strednom variante fertilita sveta klesá z 2,55 na 2,02. Ak fertilita zostane skoro nezmenená bude v roku 2050 mať svetová populácia 10,8 miliardy. Nízky variant počítá so zrýchľovaním poklesu fertility.

Nízka a znižujúca sa intenzita populačného rastu v rozvinutých krajinách ako celku spôsobí podľa stredného variantu, že sa populácia v počte 1,2 miliardy obyvateľov v rokoch 2007-2050 nezmení. Naopak populácia v 50 najmenej rozvinutých krajinách vzrastie v rokoch 2007 až 2050 dvojnásobne, a to z 0,8 miliardy na 1,7 miliardy. Rast zaznamenaná aj zvyšok rozvojových krajín, aj keď nie taký výrazný, a to zo 4,8 miliardy v roku 2007 vzrastie na 6,2 miliardy v roku 2050.

Klesajúci populačný rast spôsobený poklesom fertility vedie k starnutiu populácie tak, že produkuje populáciu, kde podiel ľudí v poproduktívnom veku rastie a klesá podiel mladých ľudí. V najviac rozvinutých regiónoch 20% populácie je starších ako 60 rokov, ale podľa prognózy v roku 2050 to bude až 33%. V rozvinutých krajinách ako celku počet ľudí v poproduktívnom veku (nad 60 rokov) už prevýšil počet ľudí v predproduktívnom veku do 15 rokov a v roku 2050 počet ľudí v poproduktívnom veku bude dvojnásobný oproti obyvateľstvu v predproduktívnom veku.

Celkovo počet ľudí v predproduktívnom veku vzrastie trojnásobne zo 673 miliónov v roku 2005 na 2 miliardy v roku 2050. V tomto období vzrastie podiel na poproduktívnom obyvateľstve zo 64% v roku 2005 na 80% v roku 2050.

Vekový medián je vek, ktorý rozdeľuje populáciu na dve rovnako veľké polovice a je ukazovateľom starnutia populácie. Vekový medián vo svete vzrastie za obdobie rokov 2005 - 2050 z 28 na 38 rokov a v Európe z 39 na 47 rokov.

Záver

Ako je známe, znižovanie fertility je hlavnou príčinou starnutia populácie. Fertilita sveta je odhadovaná na 2,55 detí na 1 ženu, čo je o polovicu menej oproti obdobiu 1950-1955, keď pripadalo 5 detí na 1 ženu. V strednom variante svetovej fertility je projektovaný pokles na 2,02. Priemer sveta odráža úplne odlišné trendy. V rozvinutých krajinách je fertilita 1,60 a je projektovaná na 1,79 v rokoch 2045-2050. V najmenej rozvíjajúcich sa krajinách fertilita je 4,63 a predpokladá sa jej prepad na 2,50 v rokoch 2045-2050.

¹ The World Population Prospects – The 2006 Revision. 2007. New York.

V ostatných rozvíjajúcich sa krajinách je fertilita už mierne nízka 2,45 a predpokladá sa pokles na 1,91 v strede 21. Storočia.

Z porovnania vývoja rozvinutých a rozvíjajúcich sa krajín vyplýva, že rozvíjajúce sa krajiny sa rýchlym tempom zaínajú približovať k vývoju v rozvinutých krajinách (pri čom zaostávajú o cca 50 rokov). Postupujúca globalizácia zrýchli toto približovanie, a preto je predpoklad, že tento stredný variant OSN, bude revidovaný: V rozvíjajúcich sa krajinách bude nižšia fertilita, vyšší vekový medián a vyšší podiel poproduktívneho obyvateľstva. Podobne aj predpokladané zvýšenie fertility v rozvinutých krajinách je málo pravdepodobné. Celkovo možno predpokladať zrýchlenie procesu starnutia svetovej populácie.

Použitá literatúra

1. PAVLÍK Z., RYCHTAÍKOVÁ J., ŠUBRTOVÁ a i.: Základy demografie, Academia Praha, 1986, Praha.
2. RABUŠIC, L. 2001: Propopulačná politika – spíše chiméra než spása. In: Propopulačná politika – ano i ne. CEP, sborník textů 21/2001.
3. SRB, V., KUERA, M., RUŽIČKA, L. Demografie. Praha : Svoboda 1971,
4. EuroPop2004
5. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_jpageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen^elcomeref&open=/popula/proj&language=en&product=EU_MASTER_population&root=EU_MASTER_population&scrollto=0
6. Inštitút pre verejné otázky: Vízia vývoja Slovenskej republiky do roku 2020, URL: http://www.government.gov.sk/miklos/vizia_vyvoja_2020.html

Kontaktné údaje

Ing. Vladimír NAHÁLKA, doktorand na externej forme štúdia, Katedra hospodárskej politiky, Národohospodárska fakulta, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1, 851 04 Bratislava

